

HƏYAT BİLGİSİ

Dərslik

3





AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ DÖVLƏT HİMNİ

Musiqisi *Üzeyir Hacıbəylinin,*
sözləri *Əhməd Cavadındır.*

Azərbaycan! Azərbaycan!
Ey qəhrəman övladın şanlı Vətəni!
Səndən ötrü can verməyə cümlə hazırız!
Səndən ötrü qan tökməyə cümlə qadırız!
Üçrəngli bayrağınla məsud yaşa!

Minlərlə can qurban oldu,
Sinən hər bə meydan oldu!
Hüququndan keçən əsgər,
Hərə bir qəhrəman oldu!

Sən olasan gülüstan,
Sənə hər an can qurban!
Sənə min bir məhəbbət
Sinəmdə tutmuş məkan!

Namusunu hifz etməyə,
Bayrağını yüksəltməyə
Cümlə gənclər müştəqdir!
Şanlı Vətən! Şanlı Vətən!
Azərbaycan! Azərbaycan!



HEYDƏR ƏLİYEV
AZƏRBAYCAN XALQININ ÜMUMMİLLİ LİDERİ

Elşad Yunusov, Gülər Mehdiyeva, Elmina Kazımzadə, Yalçın İslamzadə,
Elmar İmanov, Famil Ələkbərov, İlahə Tağıyeva

HƏYAT BİLGİSİ 3

Ümumi təhsil müəssisələrinin 3-cü sinifləri üçün
Həyat bilgisi fənni üzrə dərslik

© Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyi



**Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0
International (CC BY-NC-SA 4.0)**

Bu nəşr Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International
lisenziyası (CC BY-NC-SA 4.0) ilə www.trims.edu.az saytında əlçatandır.
Bu nəşrin məzmunundan istifadə edərkən
sözügedən lisenziyanın şərtlərini qəbul etmiş olursunuz:

İstinad zamanı nəşrin müəllif(lər)inin adı göstərilməlidir. 

Nəşrdən kommersiya məqsədilə istifadə qadağandır. 

Törəmə nəşrlər orijinal nəşrin lisenziya şərtlərilə yayılmalıdır. 

Bu nəşrlə bağlı irad və təkliflərinizi
trm@arti.edu.az və **derslik@edu.gov.az**
elektron ünvanlarına göndərməyiniz xahiş olunur.
Əməkdaşlığınız üçün əvvəlcədən təşəkkür edirik!

MÜNDƏRİCAT

1

MƏN VƏ CƏMİYYƏT

7

1. Hüquqlarımız	8
2. Müsbət keyfiyyətlərimiz	11
3. Eşitmək və dinləmək	14
4. Biz və dostlarımız	17
5. Birlikdə yaşamaq.....	20
6. Milli birlik.....	23
Ümumiləşdirici tapşırıqlar	26

2

İNSAN VƏ SAĞLAMLIQ

27

7. Canlılar və fosillər	28
8. Bədən üzvləri	33
9. Skelet və əzələlər.....	36
10. Sağlamlıq və qidalanma	39
11. Qida məhsulları.....	44
12. Xəstəlik və sağlamlıq	47
Ümumiləşdirici tapşırıqlar	50

3

YER VƏ AY

51

13. Yer kürəsi və Ay.....	52
14. Yerın fırlanması.....	55
15. Işıq və kölgə	59
16. Kölgənin yerini dəyişməsi	63
Ümumiləşdirici tapşırıqlar	66

4

MATERİALLAR VƏ XASSƏLƏRİ

67

17. Materialların xassələri	68
18. Materialların istifadəsi	72
19. İstilik və temperatur	77
20. İstiliyi yaxşı və pis keçirən materiallar	81
Ümumiləşdirici tapşırıqlar	84

5

BAYRAMLAR VƏ QƏNAƏT

85

21. Bayramlar	86
22. 28 May	90
23. Ehtiyaclarımız və istəklərimiz.....	93
Ümumiləşdirici tapşırıqlar	96

6

TƏHLÜKƏSİZLİK VƏ QAYDALAR

97

24. Təbii fəlakətlər.....	98
25. Diqqətli və ehtiyatlı olaq	102
26. Təhlükəsizlik nişanları.....	105
27. Danışan nişanlar	108
Ümumiləşdirici tapşırıqlar	111
Lüğət.....	112

Dərslikdə istifadə olunan personajlar



Sənan



Sevil



Azər



Səbinə



Elxan



Günay



Kamran



Leyla

DƏRSLİYİNİZLƏ TANIŞ OLUN

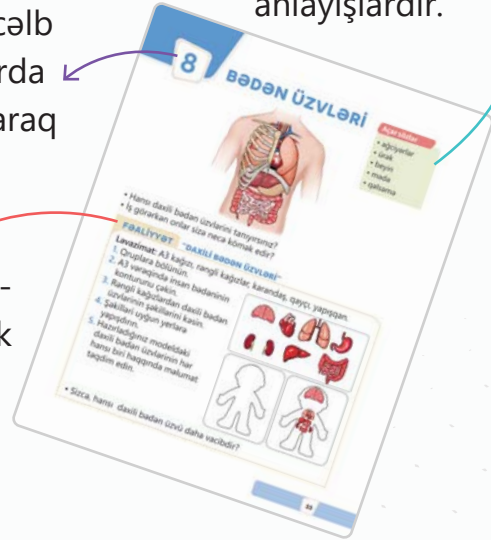
Bölməyə dair məlumatlar təqdim olunur və verilən suallarla şagirdlərdə bölmə haqqında təsəvvür yaradılır.



Şagirdləri müzakirəyə cəlb edərək onlarda **mövzuya** maraq yaradılır.

Fəaliyyətlər şagirdlərin praktik bacarıqlarını inkişaf etdirir.

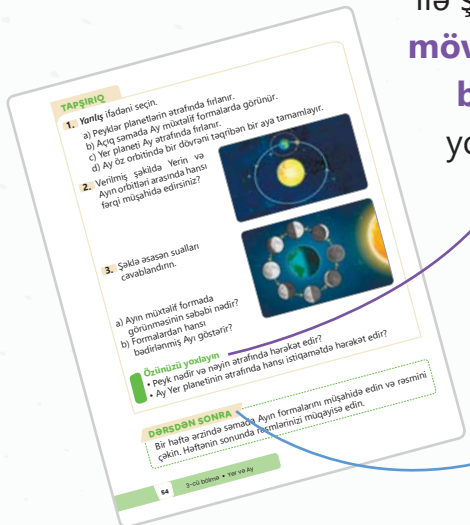
Açar sözlər mövzuda öyrədiləcək yeni anlayışlardır.



Təlim nəticələrində nəzərdə tutulan **anlayışlar** təqdim edilir.



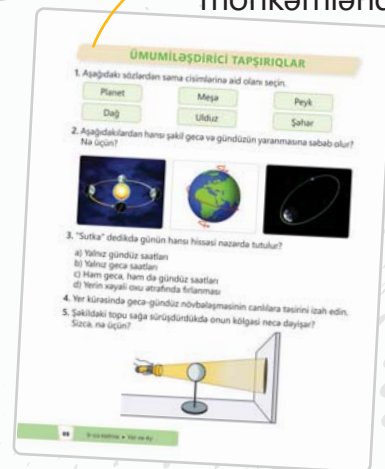
Sualların köməyi ilə şagirdlərin **mövzuya dair bilikləri** yoxlanılır.



Qazanılmış bilik və bacarıqlar böyükəlin köməyi ilə oyun, müzakirə və müxtəlif fəaliyyətlərlə dərinləşdirilir.

Müzakirə sualları və **tapşırıqları** şagirdlərdə müstəqil düşünmə bacarığını inkişaf etdirir və bilikləri möhkəmləndirir.

Bölmə üzrə mənimsənilən bilik və bacarıqlar təkrarla möhkəmləndirilir.



1

MƏN VƏ CƏMİYYƏT



HAZIRSINIZMI?

- Şagirdin hüququ pozularsa, o nə etməlidir?
- İnsanlarda hansı xüsusiyyəti bəyənirsiniz?
- Cəmiyyətdə insanları hansı dəyərlər birləşdirir?

Açar sözlər

- hüquqların pozulması
- hüquqların müdafiəsi



- Sizcə, müəllimin sualına Leyla, yoxsa Kamran doğru cavab verib? Nə üçün belə düşünürsünüz?

FƏALİYYƏT "KƏNDƏ GEDİRƏM!"

Rollu oyunu parta yoldaşınızla oynayın və dialoqu öz sözlərinizlə davam etdirin.

Elxan: – Bilirsən, əmim məni özü ilə kəndə aparmaq istəyir. Deyir ki, nənəm mənim üçün darıxır!

Günay: – Bəs dərslərin? Sən məktəbə gəlməlisən axı!

Elxan: – Əmim deyir ki, bir neçə günlə heç nə olmaz!

Günay: – Yox, məncə, sən bunu etsən, dərslərindən geri qalacaqsan!

Elxan: – Düz deyirsən. O zaman mən əmimə deyərəm ki, ...

Günay: – ...



- Sizcə, Günay Elxana əmisi ilə getməməyi tövsiyə etməkdə haqlıdır mı?
- Əmisinin Elxanı məktəb vaxtı kəndə aparmasına münasibət bildirin.
- Bu vəziyyəti Elxanın təhsil hüququ ilə necə əlaqələndirmək olar?

ÖYRƏNMƏ

Hər bir vətəndaşın təhsil almaq, sağlamlığını qorumaq və istirahət etmək hüququ var. Vətəndaş təhsildən yayındırılsa, sağlamlığına ziyan vurularsa və istirahətinə imkan verilməzsə, onun hüquqları pozulur. Dövlət insanların hüquqlarını qoruyur. Hər bir insan özü də hüquqlarını qorumağa çalışmalıdır. Şagird məktəbdə hansısa hüququnun pozulduğunu düşünürsə, bunu sinif rəhbərinə, yaxud məktəbin direktoruna bildirməlidir. Məktəbdən kənarda belə hal baş verərsə, valideynlərini xəbərdar etməlidir. Hər bir vətəndaş yalnız öz hüquqlarının deyil, yoldaşlarının da hüquqlarının pozulmasına laqeyd qalmamalıdır.



Müzakirə

- “Laqeyd qalmaq” nə deməkdir? Nümunələrlə izah edin.
- Sizin təhsil almaq hüququnuz pozulubmu? O zaman necə hərəkət etmişsiniz?

TAPŞIRIQ

1. Cədvələ əsasən sualları cavablandırın.

	Hüququm	Fəaliyyətim
1.	Təhsil hüququ	Kitabxanaçı istədiyim kitabı mənə vermədi.
2.	Sağlamlığımı qorumaq hüququ	Xəstəliyə qarşı peyvənd olundum.
3.	İstirahət hüququ	Asudə vaxtımda oyun oynadım.

- Hansı halda şagirdin hüququ pozulmuşdur? Fikrinizi əsaslandırın.
- Şagird hüququnu qorumaq üçün hansı addımı atmalıdır?

2. Şəkildə təsvir olunanlara münasibət bildirin.



- Sizcə, uşaqlar meydanı boşaltmalıdırlarmı? Fikrinizi əsaslandırın.
- Uşaqların oyun meydançasından çıxarılması onların hansı hüququnu pozur?

3. Aşağıdakılardan hansı uşaq hüququnun pozulmasıdır?

- A) Ailədə yaşamaq
- B) Dərstdən sonra pul qazanmaq üçün işləmək
- C) Valideynlərinin soyadını daşımaq

Özünüzü yoxlayın

- Hüquqlarınızın pozulmasına necə münasibət göstərməlisiniz?
- Başqalarının hüquqları pozularkən hansı addım atılmalıdır?

MÜSBƏT KEYFİYYƏTLƏRİMİZ

Açar sözlər

- təvazökarlıq
- cəsarətlilik
- sadəlik
- səbirlilik



Azər

Mən çətinə düşəndə dostum Leyla həmişə köməyimə gəlir. O çox xeyirxahdır.

Dostum Samir şahmat yarışında birinci yeri tutub. O lovğalanmır, çünki təvazökardır.

Dostum Azərdə ən çox bəyəndiyim cəhət onun güləruz olması və heç vaxt həvəsdən düşməməsidir.



Leyla



Sənan

- Azər, Leyla və Sənan dostlarının hansı keyfiyyətlərini bəyənilirlər?
- Onlar bu keyfiyyətləri nə üçün müsbət hesab edirlər?
- Bəs siz dostlarınızda hansı keyfiyyətləri bəyənilirsiniz?

FƏALİYYƏT "MƏN NECƏYƏM?"

Ləvazimat: A4 vərəqi, rəngli qələmlər, yapışqanlı lent.

1. Nümunədə göstərilən kimi şəkil çəkib üstündə öz adınızı yazın.
2. Siyahıdakı sözləri diqqətlə oxuyub təhlil edin.
3. Siyahıdan özünüzdə olan 3 keyfiyyəti seçib şəklin altında yazın.
4. Şəklinizi parta yoldaşınıza göstərib keyfiyyətlərinizi müzakirə edin.

mehriban

güləruz

təvazökar

zarafatcıl

cəsarətli

şən

ünsiyyətli

səmimi

səbirli

sadə



- Parta yoldaşınızın şəklində fərqli olan xüsusiyyətlər hansılardır?
- Onlardan hansıları daha çox bəyənilirsiniz? Niyə?

ÖYRƏNMƏ

SƏBİRSİZ MƏKTƏBLİNİN GÜNDƏLİYİNDƏN

Mən çox səbirsizəm. Hər kəsin yalnız məni dinləməsini istəyirəm və həmsöhbətimin sözünü yarıda kəsirəm. Uşaqlar məni nadir hallarda birlikdə oynamağa dəvət edirlər. Deyəsən, mən özümü hamıdan üstün hesab edirəm. Bu da başqalarına qarşı haqsızlıqdır. Mən babama öz problemimi danışdım. Babam mənə səbirli tısbağa haqqında kitab verdi. O kitabın mənə çox köməyi oldu.



Bəzi məsləhətlər öyrəndim:

1. Səbirsizlik etdiyinizi hiss edəndə dərindən nəfəs alıb özünüzü sakitləşdirin.
2. Hər hansı hərəkəti etməzdən əvvəl düşünün: sizin hərəkətiniz başqalarına necə təsir edər?
3. Pozitiv olun! Problemi həll etmək üçün dostlarınızdan kömək istəyin. Kitabdan öyrəndiyim bu məsləhətləri dostlarımla da bölüşəcəyəm.

Müzakirə

- Tısbağanın məsləhətləri hansı hallarda sizin üçün faydalı ola bilər?
- Səbirli olmaq nə üçün vacibdir?
- Müsbət keyfiyyətlərinizi inkişaf etdirmək üçün nə edə bilərsiniz?

TAPŞIRIQ

1. Aşağıdakı keyfiyyətlərə uyğun gələn davranışları müəyyən edin.

1. Lovğalıq

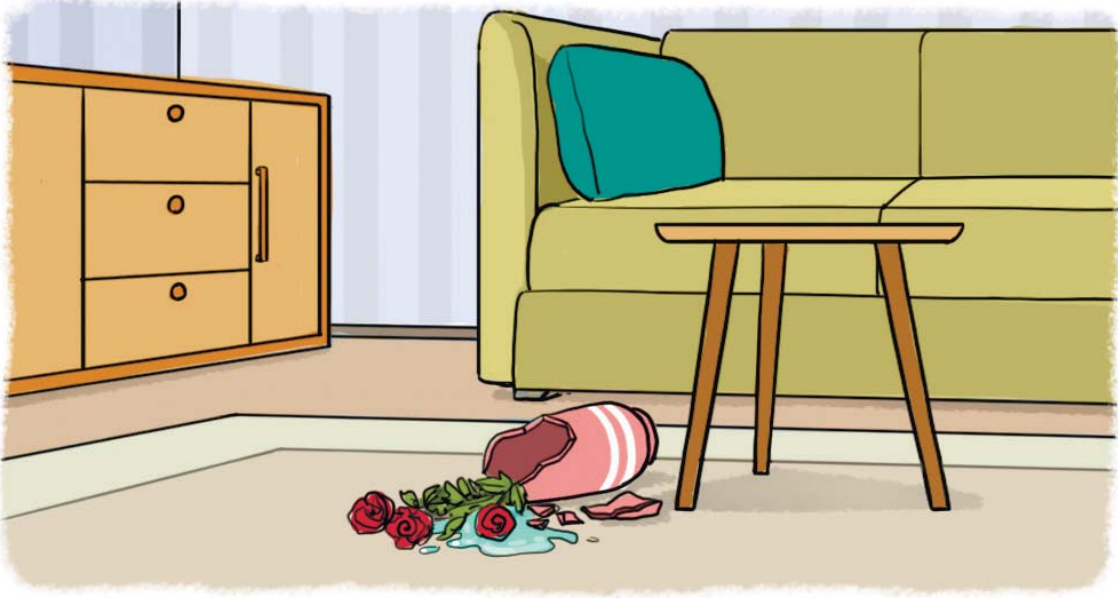
2. Təvazökarlıq

3. Səbirlilik

4. Cəsarətlilik

- Müzakirədə diqqət mərkəzində olmamağa çalışıram.
- Düşünürəm ki, hamı mənimlə razılaşmalıdır.
- Səhv etdiyim zaman bunu gizlətmir və çəkinmədən etiraf edirəm.
- Əsəbi olanda hərəkət etməzdən əvvəl düşünürəm.

2. Anam güldanı kimin sındırdığını soruşdu. Dedim ki, mən sındırmamışam. Düzünü deməyə qorxdum.



Bu vəziyyətdə məktəbliyə hansı məsləhəti uyğun görərdiniz?

- Günahkarın pişik olduğunu söyləmək
 - Heç nə olmamış kimi davranmaq
 - Qorxuya qalib gəlmək və baş verənləri olduğu kimi danışmaq
 - Ana gələnə qədər güldanı gizlətmək
3. Təvazökar olmaq niyə vacibdir? Doğru cavabları müəyyən edib əsaslandırın.
- Başqalarına hörmətlə yanaşmağa kömək edir.
 - İnsanların bizimlə səmərəli ünsiyyət qurmasına kömək edir.
 - Digər insanlara qarşı səbirli və anlayışlı davranmağa kömək edir.
 - Başqaları ilə münasibətlərdə üstünlük qazanmağa kömək edir.

Özünüzü yoxlayın

- Müsbət keyfiyyətlər hansılardır?
- Müsbət keyfiyyətləri necə inkişaf etdirmək olar?

EŞİTMƏK VƏ DİNLƏMƏK

Açar sözlər

- fikir ayrılığı
- səmərəli ünsiyyət

Məncə, ilin ən gözəl fəslı yaydır!



Səbinə

Mən sizinlə razı deyiləm, ilin ən gözəl fəslı payızdır!



Leyla

Yaz ilin ən gözəl fəslıdır!



Sənan

Xeyr, ilin ən gözəl fəslı qışdır!



Azər

- Sizcə, uşaqların fikirləri niyə müxtəlifdir?
- Siz uşaqlardan kimin fikri ilə razısınız?

FƏALİYYƏT “AKVARIUM”

1. Aparıcı seçin.
2. İki böyük qrupa bölünüb xarici və daxili dairə təşkil edin.
3. Aparıcı verilmiş birinci fikri səsləndirsin.
4. Fikri daxili dairədəki şagirdlər müzakirə etsinlər. Xarici dairədəki şagirdlər müzakirəni dinləsinlər.
5. Daxili və xarici dairədəki şagirdlər yerlərini dəyişib müzakirəni davam etdirdirsinlər.
6. Ümumi müzakirəyə 7–10 dəqiqə vaxt verilir.
7. Digər iki fikri də bu qayda ilə müzakirə edin.

- Başqalarının fikirlərini dinləməklə nə öyrənə bilərik?



Müzakirə üçün fikirlər:

1. İnsanlar ad günlərində işə və ya məktəbə getməməlidirlər.
2. Kitablار filmlərdən daha yaxşıdır.
3. Yay tətili daha uzun, dərslər isə daha qısa olmalıdır.

Dünən məktəbli dostlarımla komandamızın təqdimatı barədə ciddi mübahisə oldu. Hər birimiz fərqli bir şey təklif etdik və heç kim bir-birinin fikrini dəstəkləmədi. Dərstdən sonra sağollaşmadan ayrıldıq. İnciklik hissi ilə evə gedirdim. Güclü külək əsirdi. Birdən yerdə rəngli kağız parçaları gördüm. Külək onları fırladıb mənə sarı gətirdi.

Başqalarının fikirləri sizin fikirlərinizdən fərqli ola bilər. İnsanları daha yaxşı başa düşmək istəyirsinizsə, onları dinləmək vacibdir.

Başqasının fikrini dinləmək o demək deyil ki, siz öz fikirlərinizi dəyişdirməlisiniz.

İnsanların bir-birinin fərqli fikirlərinə hörmətlə yanaşması onların arasındakı dostluğu qoruyur.

Müzakirə zamanı "niyə?" və "necə?" kimi suallar verməklə fərqli fikirləri yaxşı başa düşmək olar.

Bu fikirlərdən istifadə edərək poster hazırlayıb sinfimizin divarından asmışıq. Kimsə ünsiyyətdə başqalarının fikrinə hörmət etmirsə, ona posteri göstəririk.

Müzakirə

- Başqalarının fikirləri ilə razılaşmasaq da, onlara hörmətlə yanaşmalıyıq. Bu nə üçün vacibdir?
- Ünsiyyət zamanı başqasının fikrinə hörmət etdiyimizi necə göstərə bilərik?

TAPŞIRIQ

1. Söhbət edən uşaqlara baxıb sualları cavablandırın.



• Kim sinif yoldaşlarının fikirlərini dinləmir? Bu nəticəyə necə gəldiniz?

2. Əgər insanlar bir-birinin fərqli fikirlərinə hörmətlə yanaşmasalar, nə olar?

3. Dialoqu təhlil edin.



Mən bu məsələdə fərqli düşünürəm, amma səni dinləməyə hazıram.

Mənim bu barədə öz fikrim var, heç kimi dinləmək istəmirəm!



- Başqasının fikrinə hörmət etməyən uşaqı müəyyən edin. O, ünsiyyətdə hansı çətinliklərlə qarşılaşa bilər?
- Siz ona nə tövsiyə edərdiniz?

Özünüzü yoxlayın

- Başqalarının fikirlərinə hörmətlə yanaşmaq onların arasındakı əməkdaşlığa necə təsir edir?

4

BİZ VƏ
DOSTLARIMIZ

Açar sözlər

- dostluq
- dürüstlük
- sədaqət
- kömək
- bölüşmə



Mənim dostlarım
çoxdur.

Mənim də iki
dostum var.



- "Dostluq etmək" nə deməkdir?

FƏALİYYƏT "ÖZÜMÜZƏ DOST SEÇƏK"



Mən dostlarıma
çoxlu kompüter
oyunları
öyrədirəm.

Maraqlı kitablarım
var. Dostlarıma da
kitab verirəm.



Haqlı olmasa
da, mən həmişə
dostumun tərəfini
tuturam!

Mən dostlarımla
səhvini üzlərinə
deyirəm!



Mən güclüyəm,
dostlarıma həmişə
müdafiə edirəm.

Cəsarətimlə
dostlarıma
xərcləməkdən
xoşum gəlir.



- Bu uşaqlardan hansı ilə dost olmaq istərdiniz? Seçiminizi izah edin.
- Dost necə olmalıdır? Fikrinizi əsaslandırın.

ÖYRƏNMƏ

Üzdən tanıdığımız və qarşılaşanda salamladığımız insanlar tanışlarımızdır. İnsanın tanış çox, dostu isə az olur. Dostunu hər kəs özü seçir. Bəzən tanışlar barədə də "O mənim dostumdur!" deyirlər, ancaq dostla tanış qarışdırmaq olmaz. Dostluq daha yüksək münasibətdir. Dostlar bir-birinin sevincini, kədərini bölüşürlər. Çətinə düşəndə bir-birinə kömək edirlər. Dostluq etmək üçün insanda bəzi vacib keyfiyyətlər olmalıdır.



Dost səmimi olur, dostunun uğuruna sevinir.

Sən xarici ölkədə olanda biz hər gün telefonla danışırıdığımız!



Dost sədaqətli olur, dostunu heç vaxt unutmur.



Dost dürüst olur, dostunu heç nədə aldatmır.

Sən bunu bacaracaqsan! Mən sənə kömək edəcəyəm!



Dost təhsildə və yaradıcılıqda dostuna dəstək olur.



Qələmin yoxdursa,
məndə əlavə qələm
var!

Almam iki dənədir,
armudu isə yarı
bölərik!



Dost əşyalarını və yeməyini dostu ilə bölüşür.

Müzakirə

- Dostda daha hansı keyfiyyətlər olmalıdır?
- Dostluqda, sizcə, ən vacib keyfiyyət hansıdır? Fikrinizi əsaslandırın.

TAPŞIRIQ

1. Dost bunlardan hansını etməz?
 - a) Səhvini sənə deyər.
 - b) Tapşırıqları sənə yerinə həll edər.
 - c) Sənə dərslərini hazırlamaqda kömək edər.
 - d) Səni heç vaxt aldatmaz.
2. Boşluğun yerində hansı ifadələr ola bilər?

Dostluqda _____ vacibdir.

a) səhvləri gizlətmək	b) dürüst olmaq
c) həmişə birlikdə gəzmək	d) səmimi olmaq
3. Aşağıdakı misralarda şair nə demək istəmişdir?

*Ağıllı adamla dost olsan əgər,
Elmi, mərifəti sənə də keçər.*

Nizami Gəncəvi

Özünü yoxlayın

- Dost olmaq üçün hansı keyfiyyətlər vacibdir?
- Sədaqətli dost necə olur?

Açar sözlər

- qarşılıqlı kömək
- ümumi məqsəd
- cəmiyyət



- Şəkillərdəki uşaqlar birlikdə nə edirlər?
- Sizcə, onlar nə üçün sevinirlər?
- Siz dostlarınızla birgə hansı işləri görmüşsünüz?

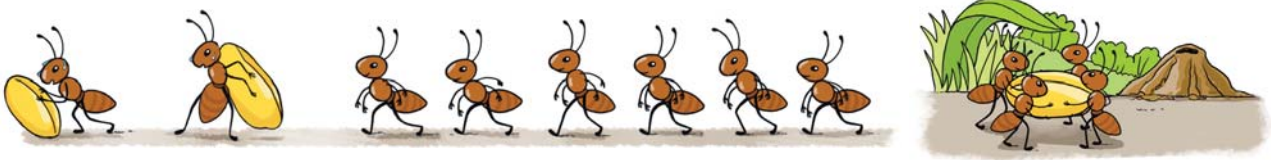
FƏALİYYƏT "BİZ BİRLİKDƏ GÜCLÜYÜK"

Ləvazimat: A4 vərəqi, rəngli qələmlər.

1. Qruplara bölünün.
2. Hər qrup fərqli rəngdə qələm və vərəq götürsün.
3. Fikirlərdən birini seçib vərəqinizə yazın.
TƏKBAŞINA AZ İŞ GÖRƏ BİLƏRİK, BİRLİKDƏ DAHA ÇOX İŞ GÖRƏRİK.
TƏKLİKDƏ HƏR BİRİMİZ GÜCLÜYÜK, BİRLİKDƏ DAHA GÜCLÜYÜK.
HƏR BİRİMİZİN KÖMƏYƏ EHTİYACI VAR, KÖMƏKLƏŞSƏK,
UĞURUMUZ ÇOX OLAR.
4. Fikri qrup daxilində müzakirə edib rəylərinizi qeyd edin.
5. Vərəqinizi masanın üstündə saxlayın, bura sizin "dayanacaq"ınız olacaq. Hər qrup digər qrupun "dayanacaq"ına yaxınlaşaraq öz fikirlərini onların vərəqinə yazır. Oyun başlanğıc "dayanacaq"a qədər davam edir.
6. Doldurulmuş vərəqləri lövhəyə yapışdırın və rəyləri oxuyub müzakirə edin.
 - Hansı fikri daha çox bəyəndiniz? Cavabınızı əsaslandırın.
 - Sinifdə birgə öyrənməyin faydası nədir?

TAPŞIRIQ

1. Şəkilləri təhlil edib qarışqaların əhvalatını danışın.



- Sizcə, bu əhvalat nəyi öyrədir?
- Qarışqalar birləşib nəyə nail oldular?
- Qarışqalar bir-birinə kömək etməsəydi, nə baş verərdi?

2. "Cəmiyyət" anlayışını əks etdirən şəkilləri müəyyən edin və sualları cavablandırın.



- Şəkildəki insanları birləşdirən nədir?
- Onlar hansı hissləri keçirirlər? Bu hisslər onlara necə kömək edir?

Özünüzü yoxlayın

- "Cəmiyyət" deyəndə nə başa düşürsünüz?
- Cəmiyyətdə insanları nə birləşdirir?

Açar sözlər

- əlamətdar gün
- dirçəliş
- birlik
- müstəqillik

Biz dostluqda
sadiqik!

Bir-birimizə
həmişə kömək
edirik!

Bir-birimizi
dinləyirik!



- Sinfinizdə bu keyfiyyətlərin hansılarını müşahidə edirsiniz?
- Siz uşaqların söylədiklərinə daha hansı keyfiyyətləri əlavə edə bilərsiniz?

FƏALİYYƏT "SORĞU VƏRƏQİ"

1. Qruplara bölünün.
2. Sorğu vərəqlərindən birini seçib cavablandırın.

1. "Qarşılıqlı anlaşma", sizcə, nə deməkdir? Bu ifadəni nümunələrlə necə izah edərdiniz?
2. İnsanlar arasında qarşılıqlı anlaşmanın olmaması hansı nəticələrə səbəb ola bilər?

1. Bir dostunuzla mübahisəniz olarsa, bu problemi necə həll edərdiniz?
2. Sınıf yoldaşlarınıza və dostlarınıza hörmətinizi hansı yollarla göstərirsiniz?

1. Başqalarının hiss və düşüncələrini başa düşmək nə üçün vacibdir?
2. Yaşlı insanlarla hörmətlə davranmaq nə üçün vacibdir?

- Hansı sualı cavablandırmaq çətin oldu? Nə üçün?
- Diqqətinizi hansı sual daha çox çəkdi?

ÖYRƏNMƏ



Elxan nənəsi ilə parkda gəzirdi. Parkdakı böyük monitorda "17 Noyabr – Milli Dirçəliş Günü Azərbaycanın həyatında tarixi gündür!" yazılmışdı. Elxan nənəsindən bunun nə demək olduğunu soruşdu. Nənə Elxana bu əlamətdar gün haqqında danışdı.

1988-ci ildə torpaqlarımız hələ işğal olunmamışdı. Ermənilər bu çirkin niyyətlərini həyata keçirmək üçün plan qururdular. Onlar tez-tez azərbaycanlıları qıcıqlandıran hərəkətlər edir, qarışıqlıq yaradırdılar. Azərbaycanın rəhbərliyi isə bu hərəkətlərin qarşısını ala bilmirdi, çünki müstəqil deyildi. Həmin vaxt dövlətimiz Moskvaya tabe idi.

1988-ci ilin 17 noyabr günü səhər xəbər yayıldı ki, ermənilər Şuşa yaxınlığındakı Topxana meşəsini qırırlar. Bu xəbəri eşidən hər kəs Bakının mərkəzi meydanında toplaşdı. Onların sayı milyonu keçdi. Bu, milli birlik idi.

Toplaşanlar Moskva qarşısında ermənilərin özbaşınalığına son vermək tələbini qoydular.



"Müstəqillik!", "Azadlıq!" şüarları səsləndi. Milli hərəkət genişləndi və Azərbaycan müstəqilliyə nail oldu. Bakının mərkəzi meydanı isə həmin vaxtdan "Azadlıq meydanı" adlandırıldı.

Müzakirə

- Milli birlik xalqa nə üçün lazımdır?
- 44 günlük müharibədə tez-tez səslənən "Dəmir yumruq" ifadəsinin mənasını necə izah edə bilərsiniz?

TAPŞIRIQ

1. Milli Dirçəliş Gününə aid səbəb-nəticə əlaqəsini tamamlayın.

Səbəb	Nəticə
	Azərbaycanda insanlar küçələrə axışdılar.
Ermənilər Azərbaycan torpaqlarına göz dikmişdilər.	
	Azərbaycan hakimiyyəti ermənilərin özbaşınalığının qarşısını ala bilmirdi.
	Milli birlik yarandı.
Hərəkət getdikcə genişləndi.	

2. Aşağıdakı atalar sözlərinin mənasını izah edin.

- El bir olsa, dağ oynadar yerindən!
- El tikəni yel yıxa bilməz.
- El gücü – sel gücü!

3. Milli Dirçəliş Gününə aid açıqça hazırlayın.

Özünüzü yoxlayın

- "Milli birlik" nə deməkdir?
- Dövlət üçün milli birliyin əhəmiyyəti nədir?

ÜMUMİLƏŞDİRİCİ TAPŞIRIQLAR

1. Günaygilin qonşuluğunda Sevda adlı qız yaşayır. Günay hər gün məktəbə Sevda ilə gedir. Növbəti həftə Sevda məktəbə getmədi. İstirahət günü Günay Sevdanı görüb ondan nə üçün məktəbə getmədiyini soruşdu. Sevda dedi ki, anası xalça sexində işləyir. O, Sevdanı özü ilə xalça sexinə aparır və istəyir ki, Sevda xalçaçı olsun. Günay Sevdaya məktəbə gəlməyin vacib olduğunu dedi. Sevda isə bunun ondan asılı olmadığını söylədi. Günay nə etməlidir?

- a) O bu işə qarışmamalıdır.
 - b) Sevdanın anasına bunun düzgün olmadığını söyləməlidir.
 - c) Əhvalatı öz müəlliminə danışib ondan kömək istəməlidir.
- Seçiminizi əsaslandırın.

2. Şəkillərə ad verin və sualları cavablandırın.

- Bizim planetimiz
- Təmiz planet
- Uşaqlar birgə nə edirlər?
- Bunun uşaqlara faydası nədir?
- Gördükləri işin onların ailələri və cəmiyyət üçün nə faydası var?
- Şəkilləri birləşdirən nədir? Ən azı 3 oxşar əlaməti göstərin. Cavabınızı əsaslandırın.



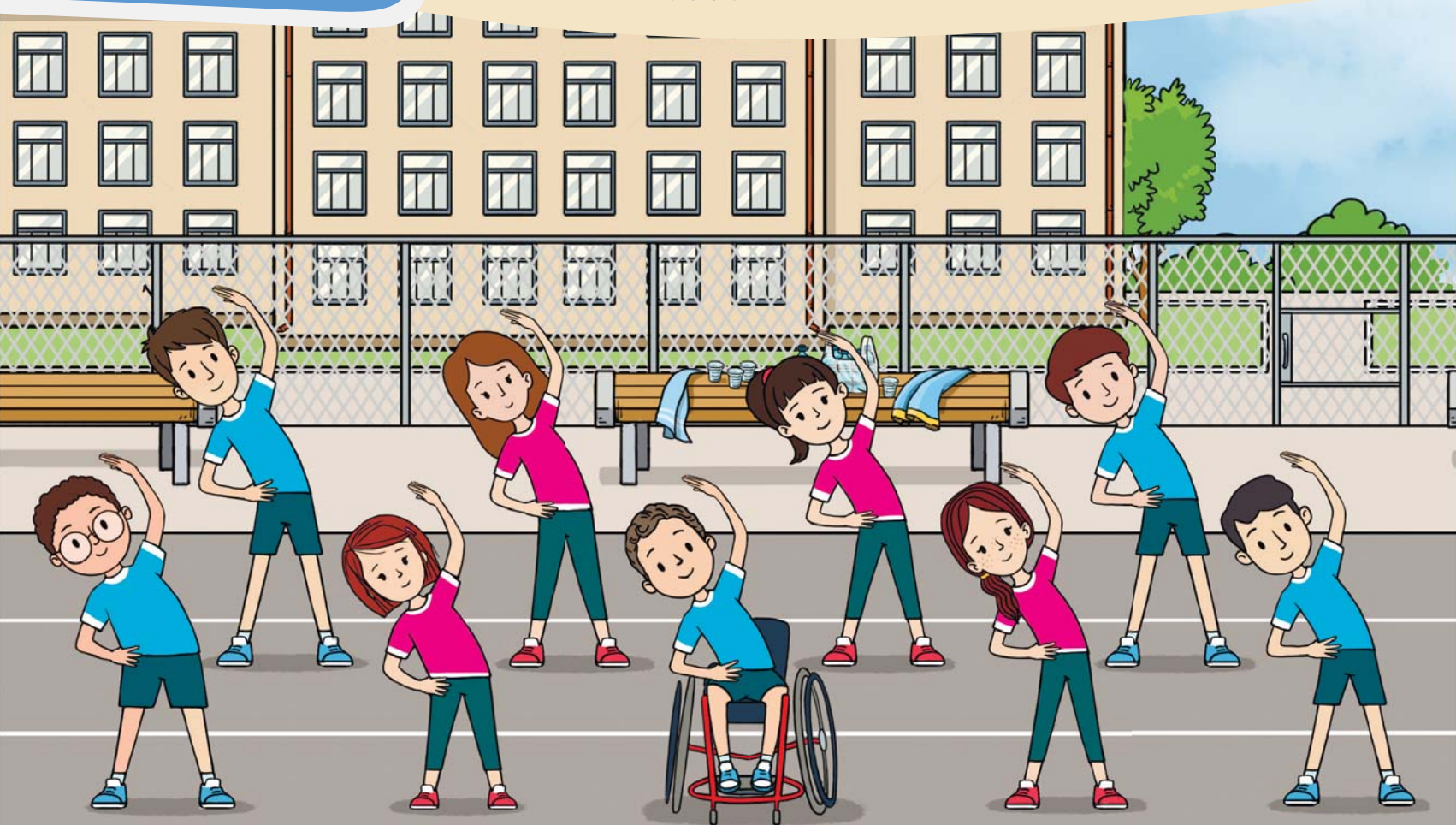
3. Təqvimə baxıb sualları cavablandırın.

- a. Nə üçün bəzi günlər təqvimdə qırmızı rənglə yazılıb?
- b. Həmin günlərdə hansı bayramları qeyd edirik?

Noyabr						
B.e.	Ç.a.	Ç.	C.a.	C.	Ş.	B.
				1	2	3
4	5	6	7	8	9	10
11	12	13	14	15	16	17
18	19	20	21	22	23	24
25	26	27	28	29	30	

2

İNSAN VƏ SAĞLAMLIQ



HAZIRSINIZMI?

- Canlıları cansızlardan fərqləndirən hansı həyati proseslər var?
- Fosillər də canlıdır mı?
- Daxili bədən üzvlərimiz hansı işləri görür?
- Sağlam yaşamaq və xəstələnməmək üçün nələrə diqqət etmək lazımdır?

Açar sözlər

- həyatı proseslər
- fosil



- Ətrafınıza diqqətlə baxın. Canlılar nə edirlər?
- Onlar hansı xüsusiyyətləri ilə seçilirlər?

FƏALİYYƏT "ARAŞDIRMA"

Ləvazimat: plastilin, quru yarpaq, plastilin bıçağı, oxlov, lupa.

1. Qruplara bölünün.
2. Plastilini oxlovla yayın.
3. Yarpaq qurusunu plastilin lövhənin üzərinə yapışdırıb sonra ehmalca götürün.
4. Düzəltdiyiniz modeli qruplar arasında dəyişdirin.
5. Lupadan istifadə edərək plastilin üzərində qalan yarpaq izini müşahidə edin.
6. Müşahidələrinizi təhlil edin.



- Plastilin üzərində müşahidə etdiyiniz yarpaq izinə baxaraq onun haqqında nə deyə bilərsiniz?
- Sizcə, canlıların qalıqları necə yaranıb?

ÖYRƏNMƏ

Canlılar müəyyən fəaliyyətləri hər gün icra edirlər. Bu fəaliyyətlər onların yaşaması üçün vacibdir. Məhz buna görə də bu fəaliyyətlər "həyati proseslər" adlanır.

Qidalanma

Canlıların qidaya ehtiyacı var. Onlar tərəfindən qəbul edilən qida və su enerjiyə çevrilir. Bu enerji onların hərəkət etməsi və böyüməsi üçün lazımdır.



Hərəkət

Bəs hərəkət nə üçün vacibdir? Hərəkət heyvanlara qida və sığınacaq axtarmağa, təhlükədən qaçmağa kömək edir.

Hərəkət canlıların yerinin və ya vəziyyətinin dəyişməsidir. Heyvanların əksəriyyəti aktiv hərəkət qabiliyyətinə malikdir.

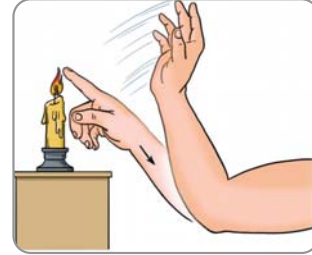


Qıcıqlanma

Canlılar ətrafdakı dəyişikliklərə həssasdırlar. Onlar bu dəyişikliklərə cavab verirlər. Bu zaman onların hərəkət və ya davranışlarında dəyişiklik olur.



Küsdüm gülünə toxunduqda yarpaqları yığılır.



Əlimiz anidən bir şeyə toxunanda tez əlimizi çəkirik.

Müzakirə

- Həyati proseslərdən hansısa birinin olmaması canlıların yaşamasına və nəslini davam etdirməsinə necə təsir edər? Fikrinizi əsaslandırın.

Tənəffüs

Nəfəs alaraq havanın tərkibindəki oksigen qazını qəbul edirik. Havanın tərkibində olan oksigen canlılar üçün lazımlı qazdır. Nəfəs verərkən isə karbon qazı və su buxarını xaric edirik. Bu, qazlar mübadiləsidir.



İfrazat

Canlıların bədənində gedən proseslər nəticəsində lazımsız məhsullar alınır. Bu məhsullar bədənimizdəki istifadə olunmayan su ilə birlikdə tər və sidik olaraq kənarlaşdırılır. Bu məhsulların bədənimizdən kənarlaşdırılması sağlamlığımız üçün çox vacibdir.

Çoxalma və böyümə

Canlıların öz nəsilərini davam etdirməsi üçün çoxalma çox vacib prosesdir. Canlılar böyüdükcə yaşadıkları mühitə uyğunlaşmaqla bərabər, həm də dəyişirlər.



Fosil

Keçmiş yaşayış yerləri haqqında məlumatlar necə öyrənilib? Alimlər Yerin keçmişini öyrənmək üçün fosillərdən istifadə edirlər. Fosillər əvvəllər yaşamış bəzi bitki və heyvanların qalıqlarıdır. Bu canlıların bəzilərinin nəslə tükənib. Elm adamları tapdıqları fosillərdən keçmişin yaşayış yerləri haqqında ipucları əldə edirlər. Həmçinin fosillər heyvanların necə göründüyünü və ya hərəkət etdiyini söyləməyə kömək edə bilər.



Fosillər olmasaydı, nəhəng və heyrətamiz dinozavrlar haqqında məlumatımız olmazdı.

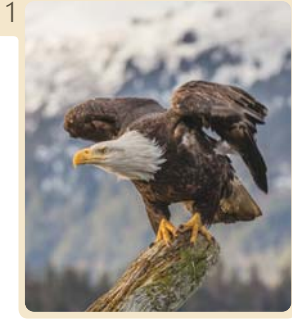
Müzakirə

- Bəzi fosillər tapıldıqları yaşayış mühitinə uyğun gəlmir. Şəklə diqqətlə baxın. Sizcə, tapılan fosilin yaşayış yeri əvvəllər necə olub? Fikrinizi əsaslandırın.



TAPŞIRIQ

1. İnək, qoyun, ceyran kimi canlılar yalnız otlə qidalanırlar. Bu canlılar otçuyən canlılardır. Bir qrup canlılar da var ki, onlar yalnız ətlə qidalanırlar. Yalnız ətlə qidalanan canlıları müəyyən edin.



2. Anidən sizə bir şey toxunduqda nə edirsiniz? Etdiyiniz hərəkət sizə faydalı olurmu? Fikrinizi əsaslandırın.



3. Qaçan uşaqların bədənində hansı lazımsız məhsullar əmələ gəlir? Onlar bədənə necə kənarlaşdırılır?



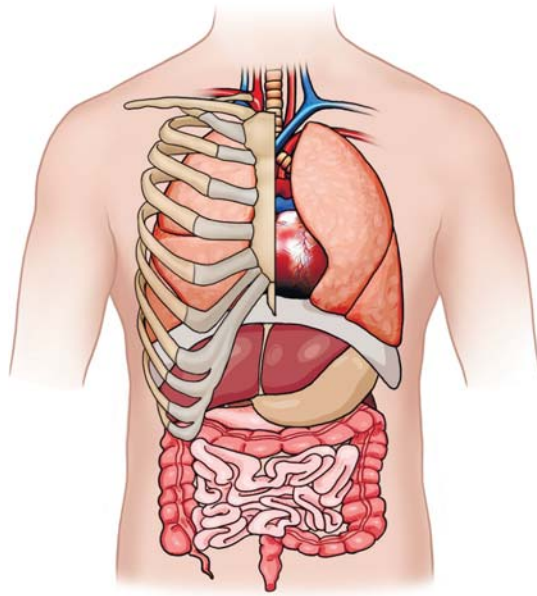
4. Qazıntı halında tapılan canlı qalıqlarına baxaraq onların yaşadıkları mühit haqqında fikir söyləmək olarmı?

Özünüzü yoxlayın

- Canlılara aid hansı həyati proseslər var?
- Fosillər necə əmələ gəlir?

Açar sözlər

- ağciyərlər
- ürək
- beyin
- mədə
- qəlsəmə

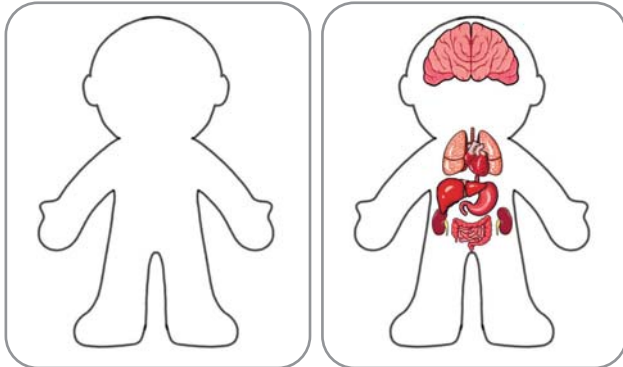
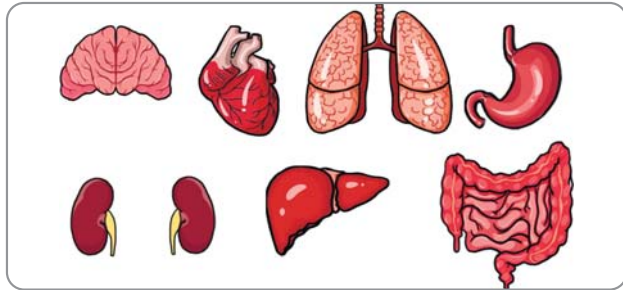


- Hansı daxili bədən üzvlərini tanıyırsınız?
- İş görərkən onlar sizə necə kömək edir?

FƏALİYYƏT "DAXİLİ BƏDƏN ÜZVLƏRİ"

Ləvazimat: A3 kağızı, rəngli kağızlar, karandaş, qayçı, yapışqan.

1. Qruplara bölünün.
2. A3 vərəqində insan bədəninin konturunu çəkin.
3. Rəngli kağızlardan daxili bədən üzvlərinin şəkillərini kəsin.
4. Şəkilləri uyğun yerlərə yapışdırın.
5. Hazırladığınız modeldəki daxili bədən üzvlərinin hər hansı biri haqqında məlumat təqdim edin.



- Sizcə, hansı daxili bədən üzvü daha vacibdir?

ÖYRƏNMƏ

Bizim müxtəlif daxili bədən üzvlərimiz var. Xarici bədən üzvləri kimi onların da hər birinin öz işi var.

Ürək

Yığılaraq qanı damarlar adlanan borulara qovur. Beləliklə, qan bədənimizin bütün hissələrinə çatır. Tez-tez hərəkət edərkən ürəyimizin döyüntülərini eşidə bilərik.



Beyin

Duyğu üzvlərimiz vasitəsilə ətrafımızdan aldığımız məlumatları təhlil edir. Düşünmək və cavab vermək kimi işləri görür.



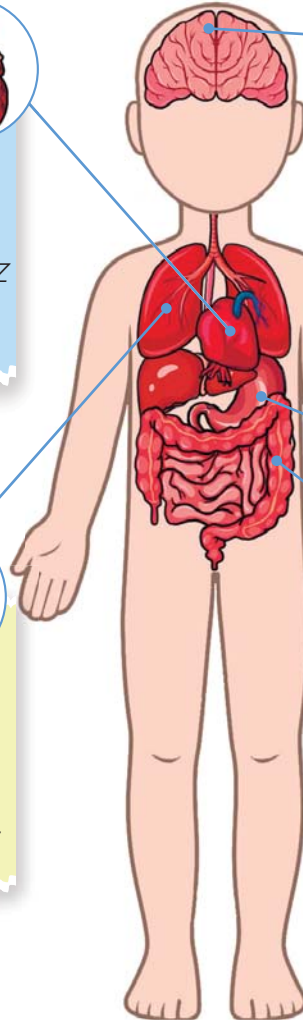
Ağciyərlər

İki ağciyərimiz var. Nəfəs aldığımız zaman hava ağciyərlərimizə daxil olur. Bu zaman qazlar mübadiləsi baş verir.

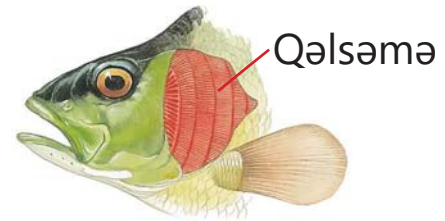


Mədə və bağırsaqlar

Yediyimiz qidalar daha xırda hissələrə parçalanır. Qidaların tərkibindəki faydalı hissələr bədəninizə sorulur.



Canlıların heç də hamısı ağciyərlərlə tənəffüs etmir. Balıqlar və balıq kimi digər canlılar tənəffüs edərkən qəlsəmə adlı bədən üzvündən istifadə edirlər.



Müzakirə

- Qaçarkən tez-tez nəfəs alıb-verməyimizin səbəbi nə ola bilər? Fikrinizi əsaslandırın.

TAPŞIRIQ

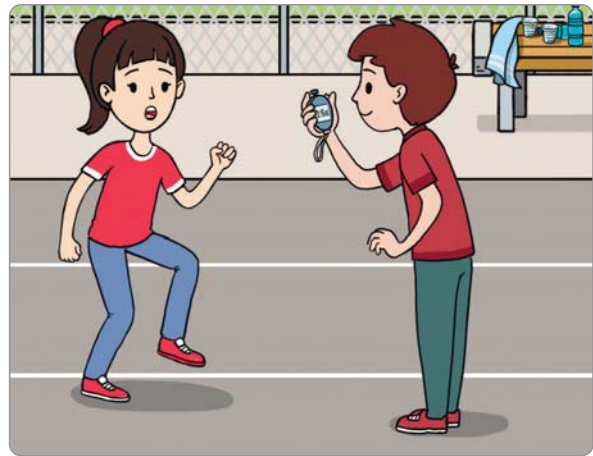
1. Ürəyinizin döyüntüsünü hiss etmisinizmi? Barmaqlarınızı biləyinizə sıxaraq bu döyüntünü hiss edə bilərsiniz. Sizcə, qaçarkən və ya oynayarkən ürəyiniz niyə daha sürətlə döyünür?



2. Uşaqlar böyüklərə nisbətən daha tez-tez nəfəs alıb-verirlər. Sakit vəziyyətdə 1 dəqiqədə nə qədər nəfəs aldığınızı sayın. Sonra idman hərəkətləri edib yenidən sayın. İki vəziyyət arasındakı fərqi hesablayın. Niyə idman hərəkətləri etdikdən sonra daha çox nəfəs aldınız? Fikrinizi əsaslandırın.



Sakit vəziyyətdəki say



İdman hərəkətindən sonrakı say

3. Tez-tez nəfəs alıb-verdikcə ürək döyüntüsü necə dəyişir? Fikrinizi əsaslandırın.

Özünüzü yoxlayın

- Daxili bədən üzvlərini sadalayın.
- Qidaların tərkibində olan faydalı hissələr bədəninizə harada sorulur?



Açar sözlər

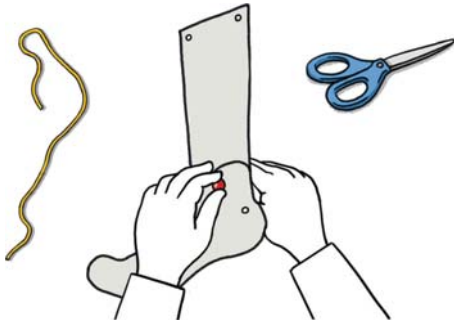
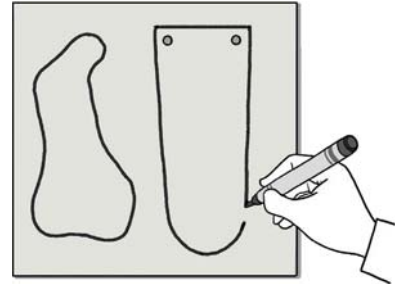
- sümük
- skelet
- əzələ

- Sizcə, skelet nədir?
- Skeletin insan üçün əhəmiyyəti nədən ibarətdir?

FƏALİYYƏT "AYAQLARIMIZ NECƏ HƏRƏKƏT EDİR?"

Ləvazimat: karton, rezin lent, iynəli sancaq, məktəbli qayçısı.

1. Qruplara bölünün.
2. Karton üzərində insan ayağının hissələrinin şəklini çəkin.
3. Çəkdiyiniz şəkilləri kəsin.
4. Şəkilləri iynəli sancaqla şəkildə göstərildiyi kimi bir-birinə bərkidin.
5. Rezin lentləri şəkildə gördüyünüz qaydada birləşdirin.

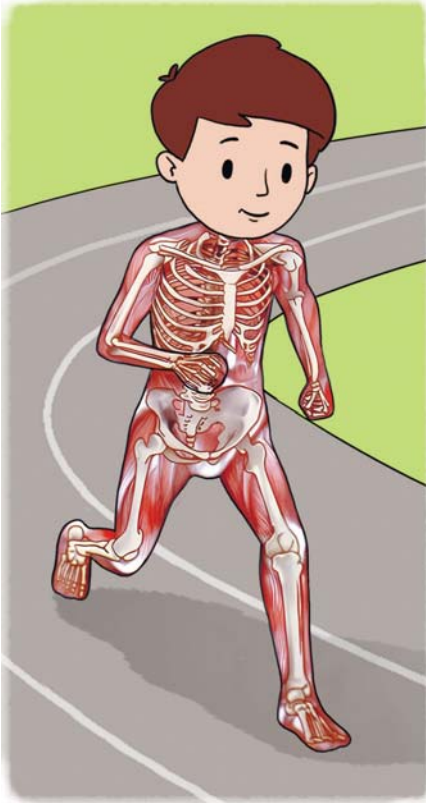
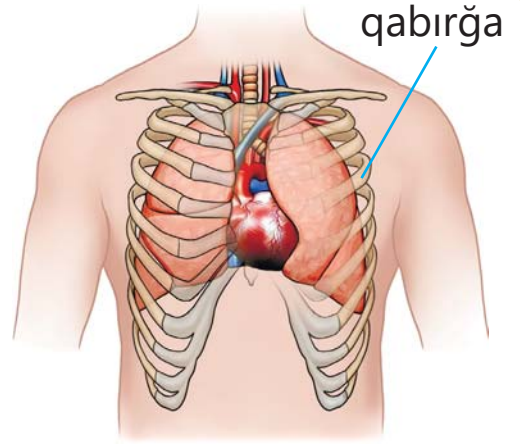


- Sizcə, modeldəki rezin lentlər hansı işi yerinə yetirir?
- Modeldə ayağın pəncə hissəsini hərəkət etdirdikdə rezin lentlərdə hansı dəyişiklikləri müşahidə etdiniz?

ÖYRƏNMƏ

Başımıza, çiyinimizə, sinəmizə və ayağımıza əlimizlə basdıqda bərklik hiss edirik. Bu bərkliyi yaradan sümüklərimizdir. Sümüklər bir-biri ilə birləşərək skeleti əmələ gətirir.

Bədənin forması skeletdən asılıdır. Skelet insanın bədənini dik saxlamaqdan başqa, daxili üzvləri xarici təsirlərdən qoruyur. Skelet insana hərəkət etmək imkanı yaradır.



Sümüklər bu işi onları əhatə edən və yığılıb boşala bilən elastik əzələlərlə birlikdə yerinə yetirir. Biz yeriyəndə, yaxud başqa hərəkət edəndə sümüklərimiz əzələlərimizlə birlikdə işləyir.



Uşaq böyüdükcə sümükləri də böyüyür.

Müzakirə

- Skeletimiz olmasaydı, biz necə görünərdik?
- Danışarkən və ya yemək yeyərkən çənəmizi hərəkət etdirmək üçün bizə hansı bədən üzvü kömək edir? Fikrinizi əsaslandırın.

TAPŞIRIQ

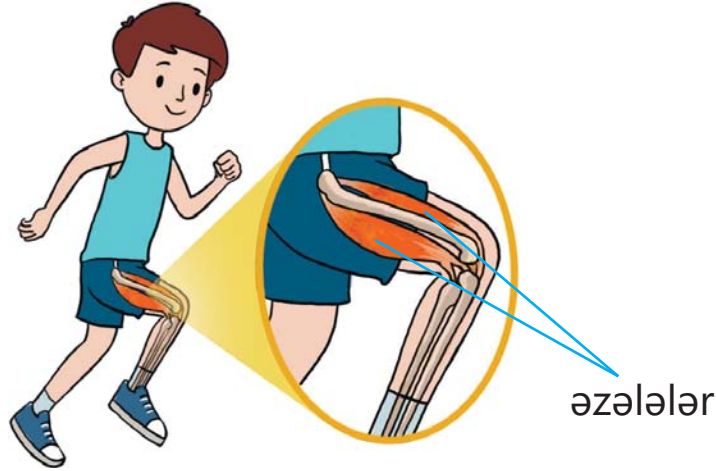
1. Verilmiş heyvan skeletlərinin şəkillərinə baxaraq onların hansı canlılara aid olduğunu müəyyən edin. Sizcə, bu heyvanlar necə hərəkət edirlər?



2. Ürək əzələli bədən üzvüdür. O hansı işi görür? Əzələlərin hansı xüsusiyyəti ürəyin işini görməyinə kömək edir?



3. Qaçarkən və ya yeriyərkən ayaqlarımızı açan və bükən əzələlər necə növbələşir? Fikrinizi əsaslandırın.



Özünü yoxlayın

- Skelet nədən təşkil olunub?
- Ağciyərlərin və ürəyin xarici təsirlərdən qorunmasında bədənimizin hansı hissəsi iştirak edir?
- Hərəkət edə bilmək üçün sümüklərlə bərabər, hansı bədən üzvünün olması vacibdir?



Açar sözlər

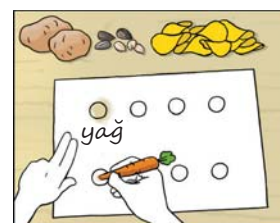
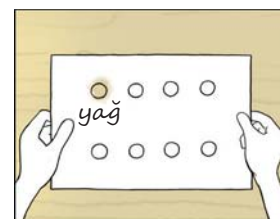
- qida qrupları
- yağ
- diş
- dişlərə qulluq

- Sizcə, qidaların tərkibini bilməliyikmi? Niyə?
- Qidalardan istifadə etmək üçün onları qruplaşdırmaq faydalıdır?

FƏALİYYƏT "QIDALARIN TƏRKİBİ"

Ləvazimat: A4 kağızı, salfet, qida nümunələri (yerkökü, kartof, çips, günəbaxan toxumu).

1. Qruplara bölünün.
2. A4 kağızı üzərində dairələr çəkin.
3. Qida nümunələrini dairələrə sıxın və salfetlə silin.
4. Qida nümunələri dairələrə sıxıldıqdan sonra bir qədər gözləyin.
5. A4 kağızını işığa tərəf tutun. Yağ ləkəsinin olduğu yer işıqda parlayır və işığı keçirir.



- Nə müşahidə etdiniz? Müşahidələrinizi nümunədəki kimi qeyd edin.

Qida nümunələri	Ləkənin müşahidəsi	Qidanın tərkibində yağın olması
Kərə yağı	İşıq keçir	Var
Yerkökü	İşıq keçmir	Yoxdur

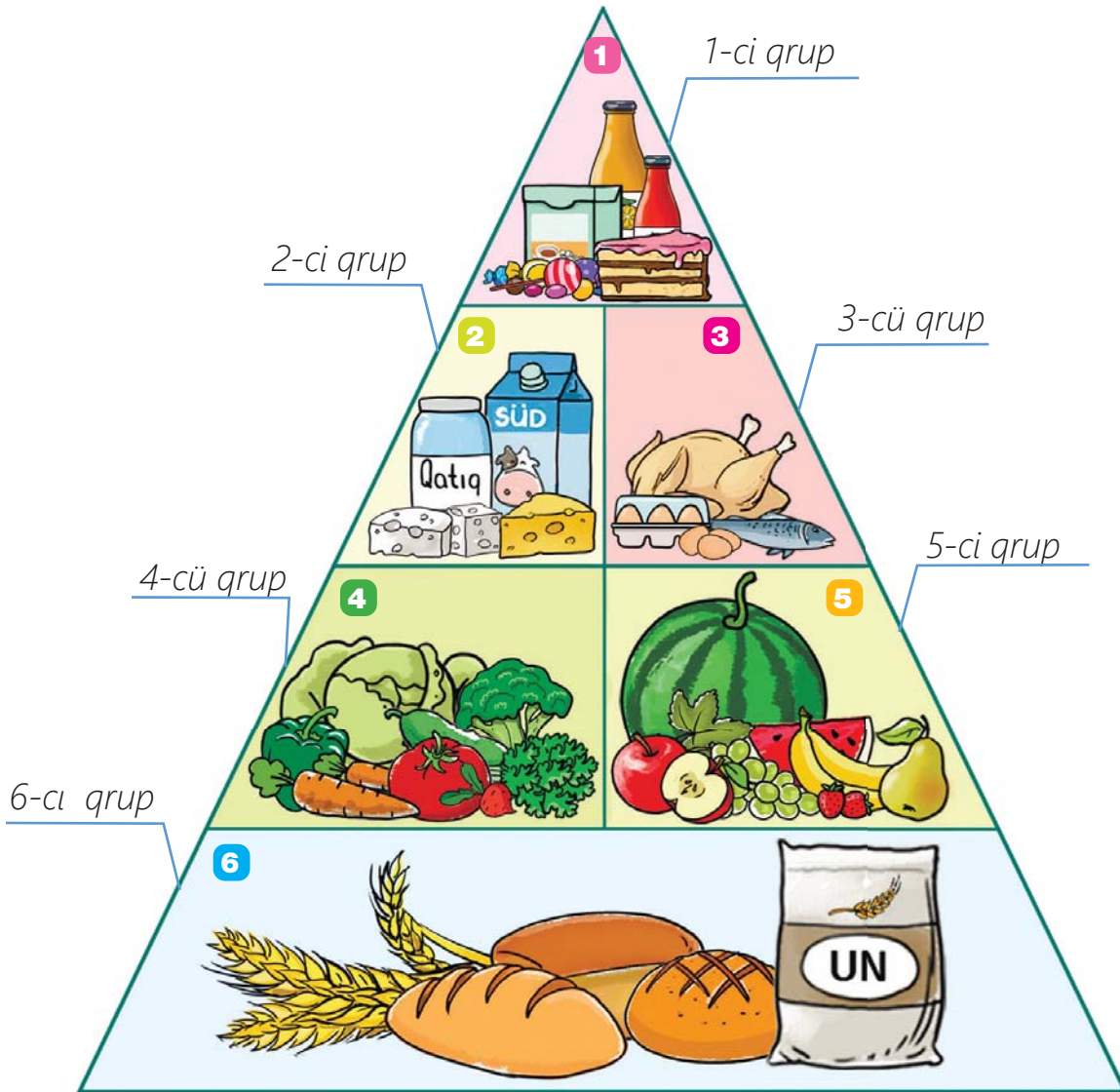
- Sizcə, hansı qida nümunələrinin tərkibində yağ var?
- Kartof və çips arasında fərqli nə müşahidə etdiniz?
- Qidanın çox yağlı olması sağlamlığımız üçün zərərli ola bilərmi?

ÖYRƏNMƏ

Düşünür, nəfəs alıb-verir, danışır və hərəkət edə bilirik. Bədənimizin bu şəkildə işləyə bilməsi üçün ona qulluq etmək lazımdır. Bunun üçün düzgün qidalanmaq, təmizliyə riayət etmək və müntəzəm şəkildə idmanla məşğul olmaq çox vacibdir.

Sağlam olmaq üçün qidalar bizə necə kömək edir? Qidalardan istifadə edərək bədənimizə lazım olan enerjini təmin edirik. Qidaların tərkibini bilmək və onları qruplaşdırmaq bizə onlardan düzgün istifadə etməyə kömək edir.

QIDA PİRAMİDASI





1

Yağlar və şirniyyatlar

Bu qidalardan çox az yeyin. Kökəlməklə bərabər, şəkərli qidalar diş çürüməsinə səbəb ola bilər.



2

Süd, qatıq və pendir

Hər gün 2-3 porsiya yeyin. Onların tərkibində çoxlu müxtəlif qida maddələri var ki, sümüklərin və dişlərin inkişafı üçün vacibdir.



3

Ət, toyuq, balıq, lobya, yumurta və qoz-fındıq

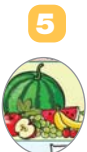
Hər gün 2-3 porsiya yeyin. Bu qidalarda olan qida maddələrinin əksəriyyəti bədəninizin inkişafına kömək edir.



4

Tərəvəzlər

Hər gün 3-5 porsiya yeyin. Tərəvəzlərdə olan qida maddələrinin əksəriyyəti bədəninizin sağlamlığına kömək edir.



5

Meyvələr

Hər gün 2-4 porsiya yeyin. Tərəvəzlərdə olduğu kimi, meyvələrin də tərkibindəki qida maddələri bədəninizin sağlam olmasına kömək edir.



6

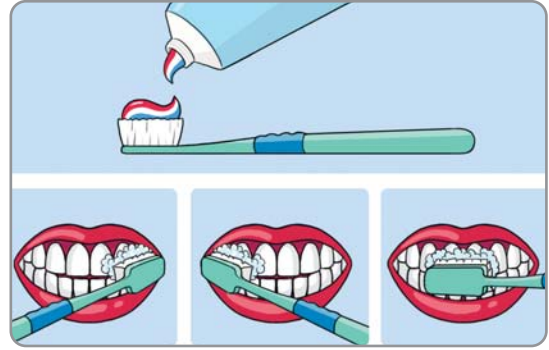
Çörək, taxıl, düyü və makaron

Hər gün 6-11 porsiya yeyin. Ən çox bu qidalar bədəninizi enerji ilə təmin edir.

Müzakirə

- Yağlı qidalar ürək və damarlar üçün təhlükəlidir. Bu fikri necə izah edərdiniz?

Sağlamlığın əsas şərtlərindən biri də təmizlikdir. Əllərimizin və bədənimizin təmizliyi ilə yanaşı, dişlərimizin də təmizliyi çox vacibdir. Dişlərimiz qidanı parçalamağa və xırdalamağa kömək edir. Onlara düzgün qulluq etmədikdə diş xəstəlikləri və dişlərdə qara ləkə kimi görünən kariyes əmələ gəlir. Gündə ən azı iki dəfə – səhər və axşam dişlərinizi fırçalayın. Fırçalayarkən diş məcunundan az miqdarda istifadə edin. Dişlərin təmizliyində düzgün fırçalama çox vacibdir.



Körpələrdə yalnız
diş əti olur.



Uşaqlarda 20 süd
dişi olur.



Böyüklərdə 32 diş
olur.

Sağlam olmaq üçün insan düzgün qidalanmaq, təmizliyə riayət etməklə yanaşı, normal yatmalı və idmanla müntəzəm məşğul olmalıdır. Yuxu bədənimizin dincəlməsi ilə bərabər, böyüməsinə də kömək edir. Alimlər yuxunun sağlam qidalanmaq qədər vacib olduğunu və uşaqların hər gün 10 və ya 11 saat yatmasının əhəmiyyətini vurğulayırlar.



Müzakirə

- İdmanla məşğul olmaq sağlamlığımıza necə təsir edir?
- Təhlükəsiz idman etmək necə olur?

TAPŞIRIQ

1. İsti havalarda və ya aktiv iş görərkən niyə çox su içirik? Fikrinizi əsaslandırın.



2. Qida piramidası sağlam və düzgün qidalanmağımıza necə kömək edə bilər? Qida piramidasına baxaraq gün ərzində hansı qidalardan istifadə etməyiniz haqqında cədvəl qurun.
3. Hansı qidalar diş kariyesinin əmələ gəlməsinə səbəb ola bilər? Onlardan necə istifadə etmək lazımdır? Fikrinizi əsaslandırın.



4. Az yatmaq və ya yuxusuzluq sağlamlığımıza necə təsir edə bilər? Fikrinizi əsaslandırın.

Özünüzü yoxlayın

- Sağlam olmaq üçün nələrə diqqət etməliyik?
- Çoxlu yağlı qidalar sağlamlığımıza necə zərər vura bilər?

Açar sözlər

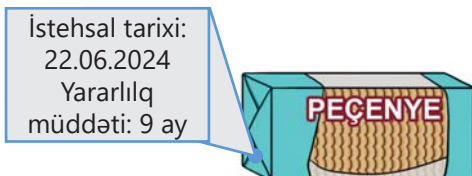
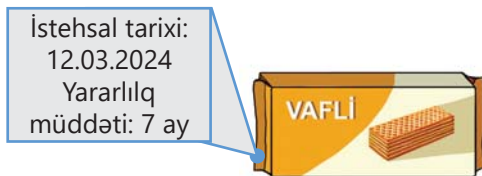
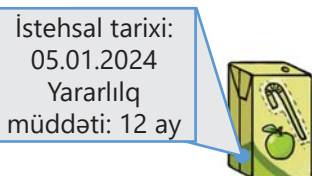
- istehsal tarixi
- yararlılıq müddəti
- son istifadə vaxtı
- qida zəhərlənməsi



- Sizcə, Kamrana nə oldu?
- Onun vəziyyətinə düşmmək üçün nə etmək lazımdır?

FƏALİYYƏT "MARKETDƏ"

1. Qruplara bölünün.
2. Şəkillərdəki ərzaq məhsullarının istehsal tarixinə və yararlılıq müddətinə görə son istifadə tarixini müəyyən edin.



- Qidaların yararlılıq müddəti nə üçün fərqlidir?
- Qidaların yararlılıq müddətini bilmək nə üçün vacibdir?

ÖYRƏNMƏ

İstifadə etdiyimiz qida məhsulunun təhlükəsizliyinə əmin olmalıyıq. Bunun üçün, ilk növbədə, məhsulun xarici görünüşünə diqqət yetirmək lazımdır. Qabı əzik, ləkəli, qapağı açıqdırsa, belə məhsul istifadəyə yararsız ola bilər. Məhsulu alarkən onun son istifadə tarixinə baxmaq vacibdir. Bu məlumat məhsulun qabı üzərində yazılır. Qabın üstündə məhsulun saxlanma şərtləri də göstərilir. Saxlanma şərtləri dedikdə qida məhsulunu quru, sərin yerdə saxlamaq, kəskin qoxulu məhsulların yanında qoymamaq və digər şərtlər nəzərdə tutulur. Göstərilən şərtlərə əməl edilmədikdə yararlılıq müddəti bitməsə də, məhsul istifadəyə yararsız olur.

Vaxtı keçmiş, yararlılığını itirmiş məhsullar qida zəhərlənməsinə və müxtəlif xəstəliklərə səbəb ola bilər. Qida zəhərlənməsi zamanı ürəkbulanma, qusma, qarında ağrı, halsızlıq, başgicəllənmə kimi hallar müşahidə olunur. Belə hallar baş verərsə, dərhal həkimə müraciət etmək lazımdır.



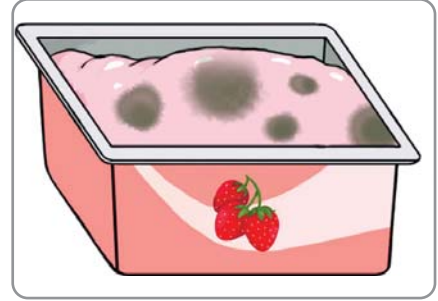
Günəşin və isti havanın təsiri ilə plastik qabdakı suyun tərkibi dəyişir. Belə su sağlamlıq üçün zərərliyə.

Müzakirə

- Qida məhsulunun istifadəyə yararsız olmasını hansı əlamətlərinə görə müəyyən etmək olar?
- Sizcə, saxlanılma şəraiti hansı məhsulların keyfiyyətinə daha çox təsir edə bilər?

TAPŞIRIQ

1. Leyla marketdən yoğurt aldı. Evə gətirib açanda onun üzərində xırda, boz ləkələr gördü. Qabın üstündəki yazıya görə yoğurtun yararlılıq müddəti hələ bitməmişdi. Leyla nə etməlidir? Fikrinizi əsaslandırın.



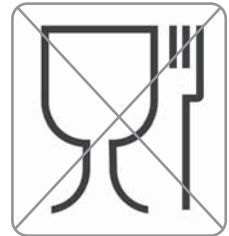
2. Təsəvvür edin ki, sizə marketdə aşağıdakı məhsulları qruplaşdırmaq və uyğun yerlərə yığmaq həvalə edilib:

düyü, sabun, bulka, kolbasa, dondurulmuş balıq, kərə yağı və duru yağ, ət, qabyuyan vasitə, naringi, alma, armud, heyvə, nar, pomidor, çuğundur, soğan, kartof, çay, pendir, meyvə şirəsi, çörək, makaron, un, sular, konfet, yuyucu toz.



- a) Süd məhsulları soyuducuda saxlanılmasa, nə baş verər?
b) Qida məhsulları nə üçün yuyucu vasitələrdən ayrı saxlanılmalıdır?

3. Plastik qabın yeyinti məhsulları üçün nəzərdə tutulduğunu bildirmək məqsədilə "Qədəh və çəngəl" simvolidən istifadə olunur. Qabın üzərində bu işarənin üstündən xətt çəkilibsə, yaxud belə işarə, ümumiyyətlə, yoxdursa, həmin qabda yemək saxlamaq nəyə səbəb ola bilər? Müzakirə edin.



Özünüzü yoxlayın

- Qida təhlükəsizliyi nə deməkdir?
- Qida məhsulunun qabı üzərindəki hansı məlumatlara diqqət yetirmək lazımdır?
- Qida məhsulunun yararlılıq müddətinə hansı amillər təsir edir?



Açar sözlər

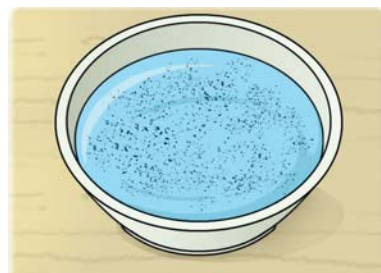
- xəstəlik
- öskürmək
- asqırmaq
- temperatur
- qızartı

- Sizcə, niyə xəstələnirik?
- Xəstələnməmək üçün nələr etməliyik?

FƏALİYYƏT "ƏLLƏRİMİZİ TƏMİZ YUYAQQ"

Ləvazimat: boşqab, su, istiot və maye sabun.

1. Qruplara bölünün.
2. Boşqabın içərisinə su tökün və üzərinə istiot səpin.
3. Barmağınızın iç tərəfini qabın ortasına batırın və müşahidənizi qeyd edin.
4. Barmağınıza maye sabun sürtün və yenidən qabın ortasına eyni qaydada batırın.



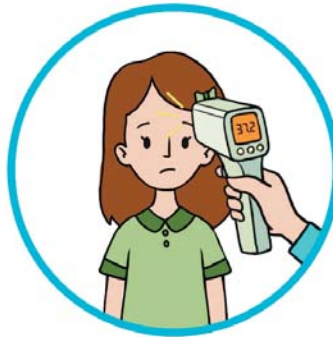
- Nə müşahidə etdiniz?
- İki fəaliyyət arasında hansı fərqi gördünüz?
- Sizcə, niyə əllərimizi yuyarkən təmizlik vasitələrindən istifadə edirik?

ÖYRƏNMƏ

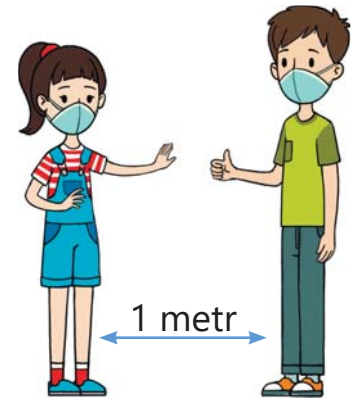
Sizcə, xəstəlik nədir? Xəstəlik bədənimizin həyat fəaliyyətinin pozulmasıdır. Düzgün qidalanmadıqda, mövsümə uyğun geyinmədikdə və xəstə insanlarla təmasda olduqda biz də xəstələnə bilirik. Bəs xəstələndiyimizi necə bilərik? Yorğunluq, halsızlıq və ağrı hiss etdikdə xəstələndiyimizi müəyyən edə bilərik. Bu zaman həkimə müraciət etmək lazımdır. O, xəstəliyimizi müəyyən edərək bizə müalicə yolunu göstərəcəkdir.



Bəs xəstəliklərin əlamətləri necə olur? Xəstəliklər öskürmə, asqırma, yüksək bədən temperaturu, dəridə qızartı və qaşınma kimi əlamətlərlə özünü göstərir.



Xəstələnməmək üçün düzgün qidalanmalı, təmizliyimizə diqqət yetirməli və xəstə insanlarla məsafə saxlamalıyıq.



Müzakirə

- Sizcə, xəstə insanlarla niyə məsafə saxlamalıyıq? Fikrinizi əsaslandırın.

TAPŞIRIQ

1. Asqırarkən və ya öskürərkən ağzımızı dəsmalla, yaxud bükülmüş dirsəklə örtməyin faydası nədir?



2. Xəstələndiyimiz zaman, xüsusilə də bədən temperaturumuz yüksələndə həkimlər bol maye qəbul etməyi tövsiyə edirlər. Bol maye qəbul etməyin xəstə insana nə kimi faydası var? Fikrinizi əsaslandırın.

3. Düzgün qidalanmaq bizi xəstəliklərə qarşı dözümlü edir. Sizcə, bu fikir doğrudurmu? Müzakirə edin.



4. Davamlı idmanla məşğul olan insanlar az xəstələnirlər. Sizcə, bu fikir doğrudurmu? Müzakirə edin və fikrinizi əsaslandırın.

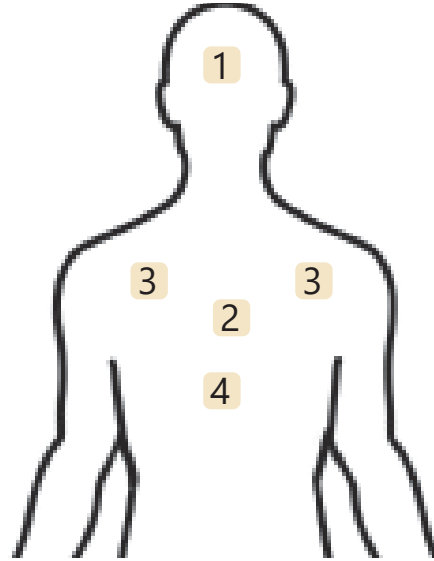


Özünüzü yoxlayın

- Xəstəlik deyəndə nə başa düşürsünüz?
- Xəstəliyin əlamətləri hansılardır?

ÜMUMİLƏŞDİRİCİ TAPŞIRIQLAR

1. Verilmiş daxili bədən üzvlərinin yerini müəyyən edin və gördüyü iş haqqında danışın.

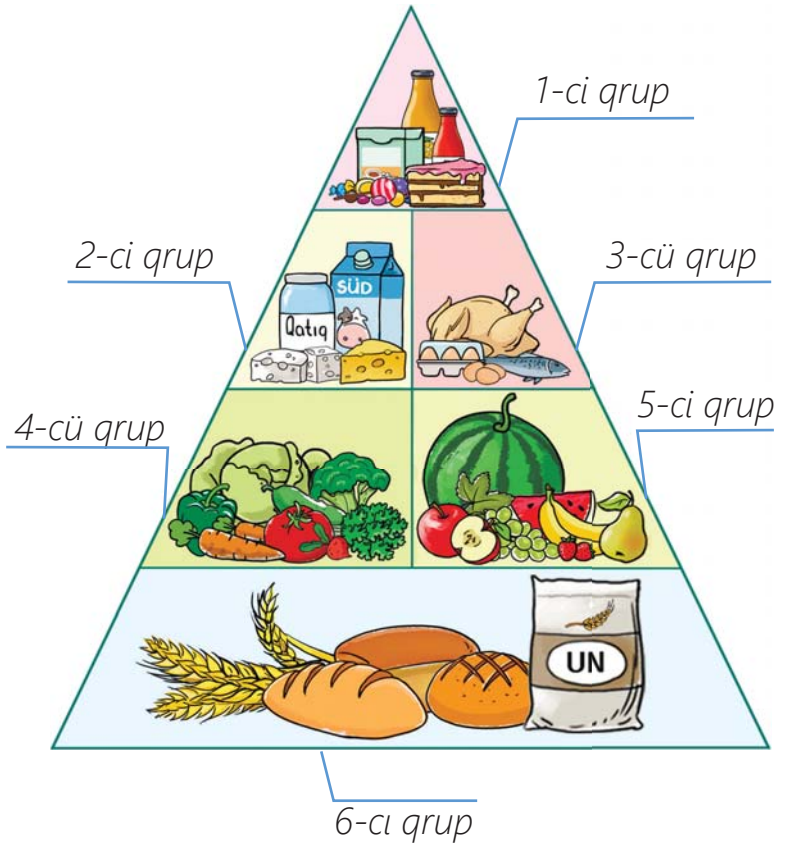


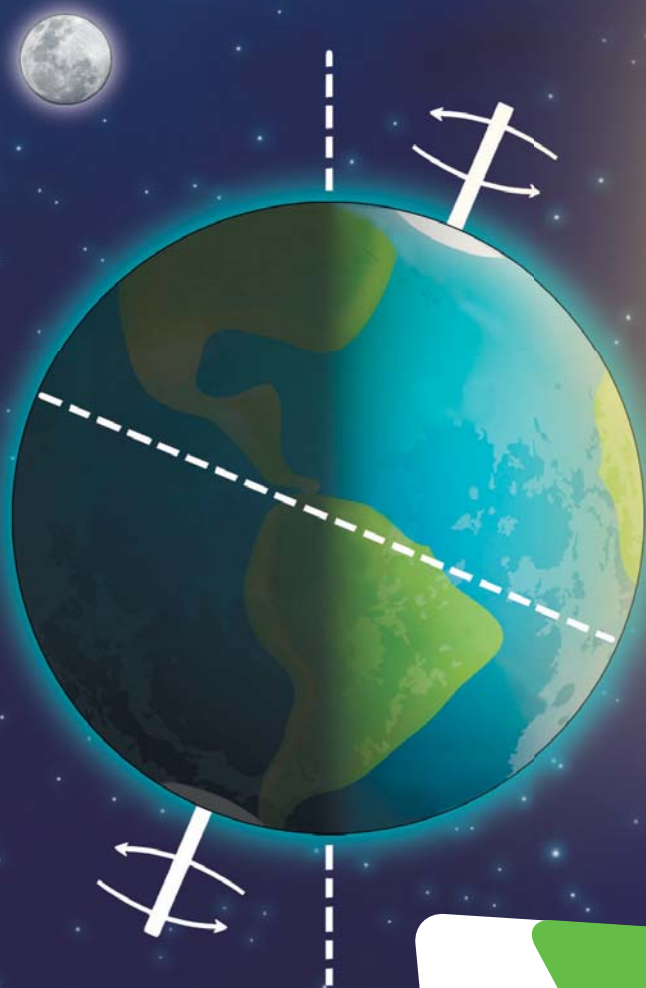
2. Vaxtı keçmiş qidalar insan sağlamlığına necə zərər vura bilər? Fikrinizi əsaslandırın.

3. Qida piramidasında verilən qida qruplarına diqqətlə baxın.

a. Qida piramidasında verilən qida qruplarından hansının çox istifadəsi insan sağlamlığına zərərli ola bilər? Fikrinizi əsaslandırın.

b. Xəstələnməmək üçün qida piramidasında verilən hansı qrup qidalardan istifadə etməyi məsləhət görərdiniz? Fikrinizi əsaslandırın.



**HAZIRSINIZMI?**

- Yer kürəsi və Ay hərəkət edirmi?
- Gecə və gündüz necə əmələ gəlir?
- Gün ərzində ağacın kölgəsi nə üçün yerini dəyişir?

Açar sözlər

Astronavt

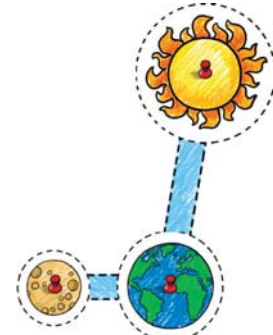
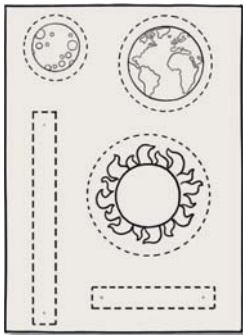
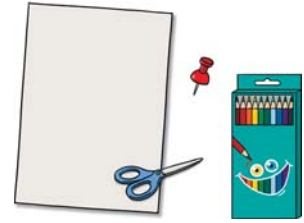
- peyk
- Ay
- orbit

- Ay haqqında nə bilirsiniz?
- Ay ilə Yer kürəsinin fərqi nədir?

FƏALİYYƏT "AYIN HƏRƏKƏTİ"

Ləvazimat: karton kağız, sancaq, qayçı və rəngli karandaş.

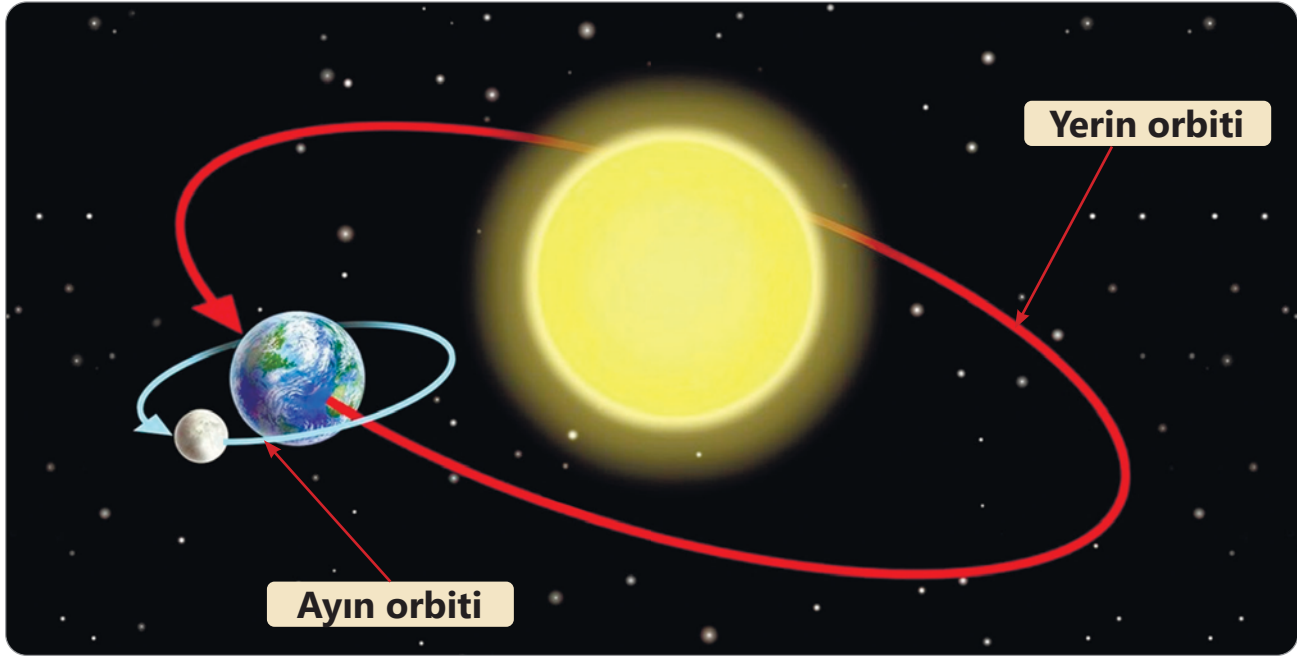
1. Karton kağız üzərində Günəş, Yer kürəsi və Ay şəkillərini çəkin.
2. Şəkilləri kəsərək rəngləyin.
3. Günəş, Yer kürəsi və Ay şəkillərini ardıcıl bir-birinə sancaqla birləşdirin.
4. Modeldə səma cisimlərini hərəkət etdirin.



- Hazırladığınız modeldə nə müşahidə etdiniz?
- Yer Günəş ətrafında hərəkət edir, bəs Ay necə?

ÖYRƏNMƏ

Günəş sistemində planetlərdən başqa, çoxlu səma cismi var. Peyk də bunlardan biridir. Peyk planetin ətrafında hərəkət edir. Ay Yer planeti ətrafında saat əqrəbinin əksi istiqamətində hərəkət edən peykdir. Planetlərin Günəş ətrafında, peyklərin planetlər ətrafında qət etdiyi yol orbit adlanır.



Ay peyki Yer planeti ətrafında tam dövrünü təqribən bir aya başa vurur. Yer kürəsi isə Ay ilə birlikdə Günəş ətrafında dövr edir. Bu da bir ay ərzində Ayın səmada müxtəlif formalarda görünməsinə səbəb olur.



Yeni Ay



Bədirlənmiş Ay



Köhnə Ay

Müzakirə

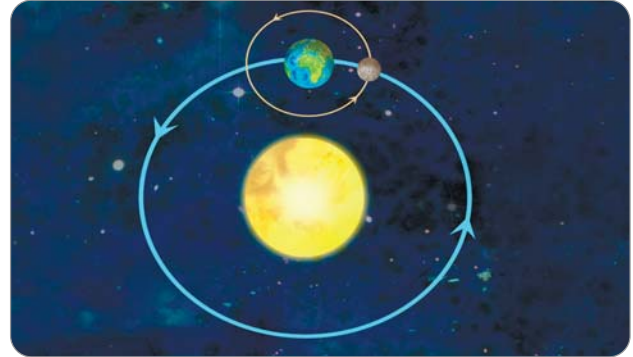
- Sizcə, insan Ayda yaşaya bilərmə?
- Ayda insanların yaşaması üçün orada nələrin olması vacibdir?

TAPŞIRIQ

1. **Yanlış** ifadəni seçin.

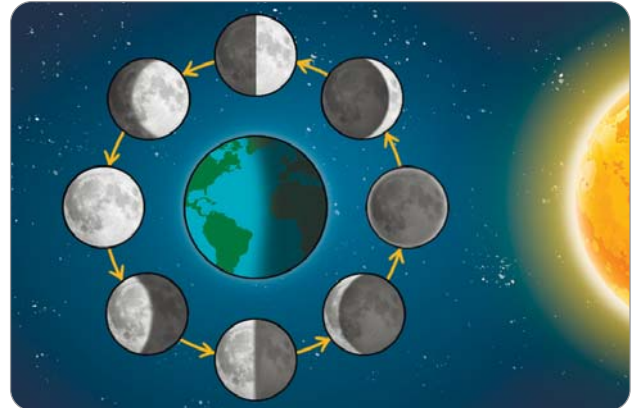
- a) Peyklər planetlərin ətrafında fırlanır.
- b) Açıq səmada Ay müxtəlif formalarda görünür.
- c) Yer planeti Ay ətrafında fırlanır.
- d) Ay öz orbitində bir dövrəni təqribən bir aya tamamlayır.

2. Verilmiş şəkildə Yer və Ayın orbitləri arasında hansı fərqi müşahidə edirsiniz?



3. Şəklə əsasən sualları cavablandırın.

- a) Ayın müxtəlif formada görünməsinin səbəbi nədir?
- b) Formalardan hansı bədirlənmiş Ayı göstərir?



Özünüzü yoxlayın

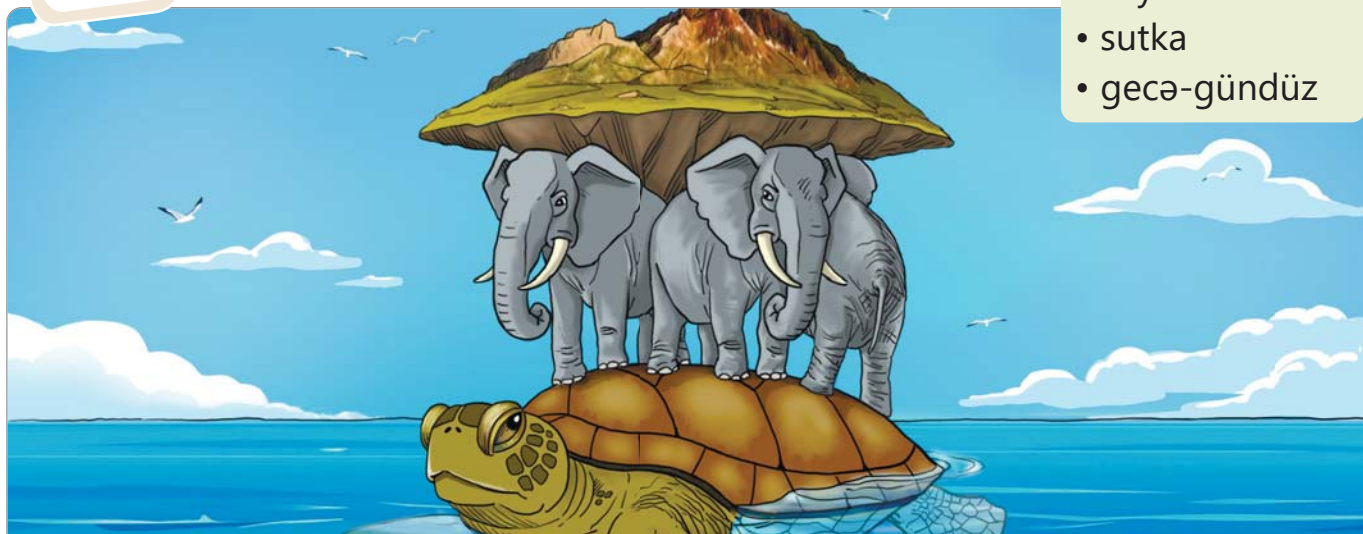
- Peyk nədir və nəyin ətrafında hərəkət edir?
- Ay Yer planetinin ətrafında hansı istiqamətdə hərəkət edir?

DƏRSDƏN SONRA

Bir həftə ərzində səmada Ayın formalarını müşahidə edin və rəsmini çəkin. Həftənin sonunda rəsmlərinizi müqayisə edin.

Açar sözlər

- xəyali ox
- sutka
- gecə-gündüz



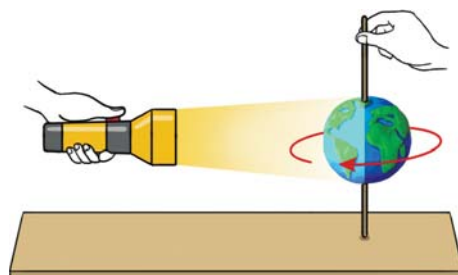
Qədim Hindistanda inanırdılar ki, Yer okeanda üzən tısbağanın kürəyndəki fillərin üzərində dayanıb.

- Qədim Hindistanda yaşayan insanlar Yer in hərəkəti haqqında nə fikirləşirdilər?
- Sizcə, Yer kürəsi necə hərəkət edir?

FƏALİYYƏT "YERİN HƏRƏKƏTİ"

Ləvazimat: plastilin, nazik çubuq, fənər.

1. Göy və yaşıl plastilinlərdən istifadə edərək Yer kürəsinin modelini hazırlayın.
2. Hazırladığınız modelin mərkəzindən çubuq keçirin.
3. Fənəri yandırın və çubuğun köməyi ilə Yer modelini yavaş-yavaş fırladın.



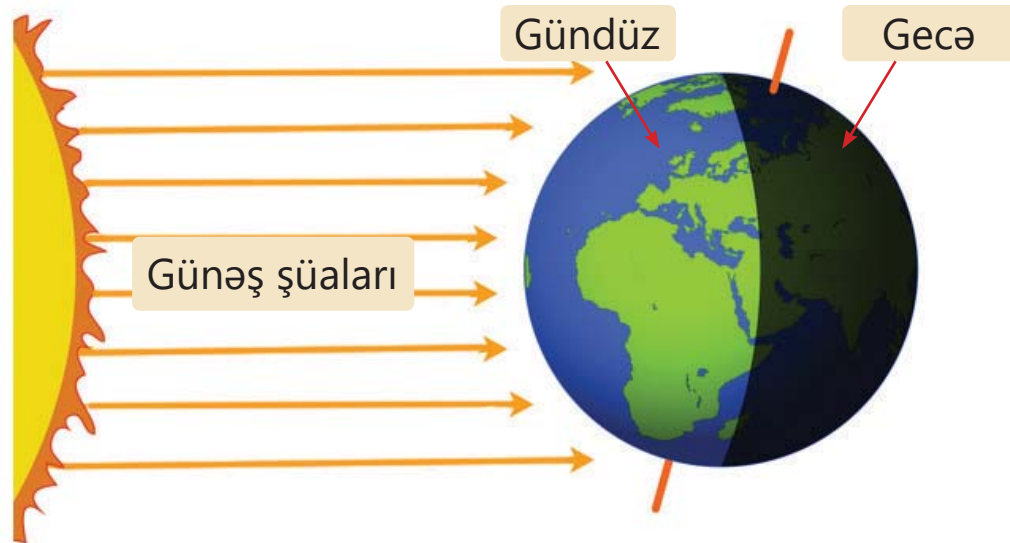
- Model fırlanarkən onun hansı hissəsinə fənərin işığı düşür?
- Hazırladığınız modelə Yer kürəsi arasında hansı oxşarlıq var?

ÖYRƏNMƏ

Yer kürə formasındadır. Yer in hərəkətini öyrənmək üçün onun mərkəzindən keçən bir ox təsəvvür edək. Bu oxu "Yer in xəyali oxu" deyilir.



Yer planeti daim öz oxu ətrafında fırlanır. Yer in öz oxu ətrafında tam fırlanması təxminən 24 saat və ya bir sutka ərzində başa çatır. Yer planeti öz oxu ətrafında fırlanarkən onun Günəşə tərəf olan hissəsi işıqlandığı üçün gündüz, əks tərəfində isə gecə yaranır.

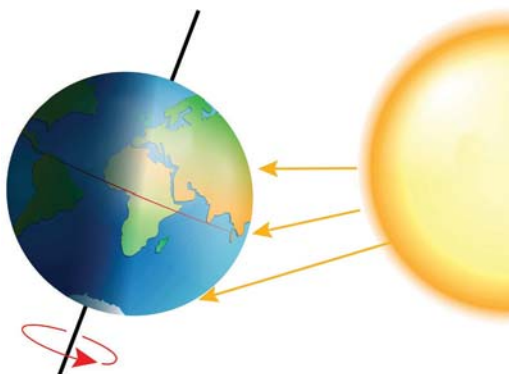


Müzakirə

- Gecələr havanın gündüzə nisbətən daha sərin olmasının səbəbi nədir?
- Yer kürəsinin öz oxu ətrafında fırlanması canlılara necə təsir edir?

"SAAT DİLİMİ"

Gecə ilə gündüz daim bir-birini əvəz edir. Təbiətdə bitkilərin, heyvanların, insanların və digər canlıların həyat fəaliyyəti gecə ilə gündüzün növbələşməsinə uyğunlaşmışdır.



gündüz saatları



gecə saatları

İnsanlar gün ərzindəki fəaliyyətlərini gecə və gündüzün saatlarına görə təyin edirlər. Yerin öz xəyali oxu ətrafında fırlanması fərqli vaxt bölgüsü də yaradır. Buna görə də günün eyni vaxtında müxtəlif ölkələrdə insanların istifadə etdikləri saatin göstəriciləri bir-birindən fərqlənir.



09:00

Nyu-York



17:00

Bakı



22:00

Tokio

Müzakirə

- Sizcə, Yer kürəsi öz oxu ətrafında fırlanmasaydı, nə baş verərdi?
- Canlılar gecə ilə gündüzün növbələşməsinə necə uyğunlaşıblar?

TAPŞIRIQ

1. Sözləri uyğun gələn ifadələrlə əlaqələndirin.

Yerin oxu • a

Sutka • b

Gündüz • c

1 • Yerin öz oxu ətrafında hərəkət zamanı başa vurduğu tam dövrdür.

2 • Yerin Günəş şüaları ilə işıqlanan hissəsidir.

3 • Yerin mərkəzindən keçən xəyali oxdur.

2. Yerin öz oxu ətrafında fırlanmasının nəticəsinə uyğun gələn şəkilləri seçin. Fikrinizi əsaslandırın.

1



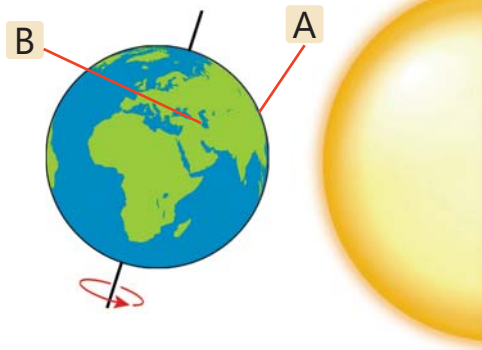
2



3



3. A Tokionun, B isə Bakının yerləşdiyi yeri göstərir. Yer kürəsinin fırlanma istiqamətinə əsasən hava hansı şəhərdə daha tez işıqlanar? Nə üçün?



Özünüzü yoxlayın

- Yerin xəyali oxu nədir?
- Gecə ilə gündüzün növbələşməsinin səbəbi nədir?
- Müxtəlif ölkələrdə eyni vaxtda saat göstəricilərinin fərqli olmasının səbəbi nədir?

Açar sözlər

- şəffaf materiallar
- qeyri-şəffaf materiallar
- kölgə



- Sizcə, nə üçün masa üzərində almanın kölgəsi yaranır?
- Qaranlıq otaqda almanın kölgəsi yaranarmı?

FƏALİYYƏT "KÖLGƏNİN YARANMASI"

Ləvazimat: fənər, gözlük.

1. Sınıfın işıqlarını söndürün və pərdələri bağlayın.
2. Yoldaşlarınızdan biri gözlüyü əlinə alsın və lövhənin qarşısında dayansın.
3. Digər yoldaşınız fənəri yandırsın və işığını gözlüyün üzərinə tutsun.
4. Fənəri hərəkət etdirmədən gözlüyü fənərə yaxınlaşdırın və uzaqlaşdırın.
5. Gözlüyü hərəkət etdirdikdə lövhədəki kölgənin necə dəyişdiyini müşahidə edin.



- Lövhədə gözlüyün hansı hissəsinin kölgəsi yarandı? Hansı hissəsinin kölgəsi yaranmadı? Sizcə, niyə?
- Gözlüyü hərəkət etdirdikdə onun kölgəsinin ölçüsü necə dəyişdi?

ÖYRƏNMƏ

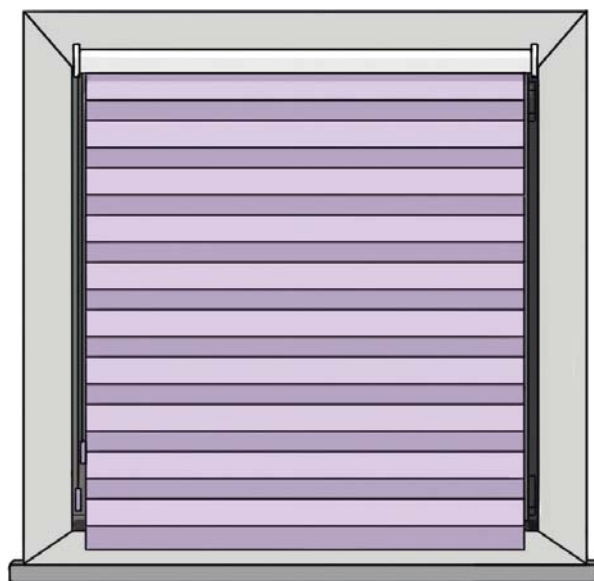
İşıqı keçirən materiallar şəffaf materiallardır. Şüşə və su şəffafdır. Ona görə də biz şüşə akvariumdakı suda balığı görə bilirik.

İşıqı keçirməyən materiallar qeyri-şəffaf materiallardır. Qeyri-şəffaf materialdan hazırlanmış qutunun içini görə bilmirik. Taxta, plastik və dəmir qeyri-şəffaf materiallardır.

Biz həm şəffaf, həm də qeyri-şəffaf materiallardan istifadə edirik.

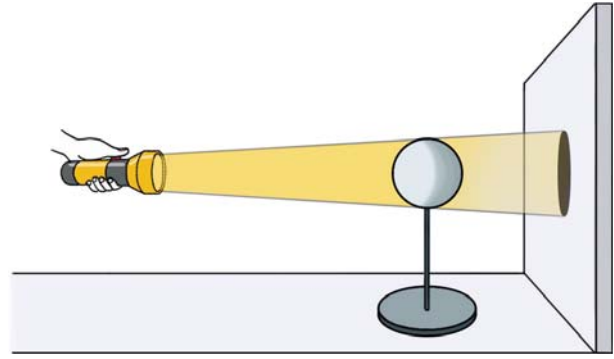
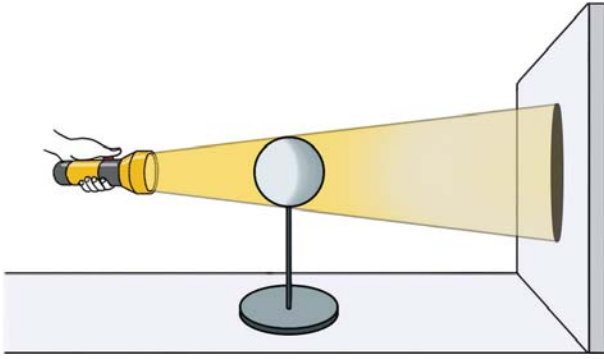
Sinfinizin pəncərələrinin şüşəsi şəffafdır. Buna görə də günəş işığı pəncərədən keçərək otağı işıqlandırır.

Günəş işığının qarşısını kəsmək üçün pərdə və ya jalüzdən istifadə edirik. Pərdə və jalüz qeyri-şəffaf materiallardan hazırlandığı üçün işığı keçirmir.



Qeyri-şəffaf materiallar işığı keçirmədiyinə görə onlardan hazırlanmış əşyaların kölgəsi yaranır.

Əşyalar işıq mənbəyinə yaxın olduqda kölgələri daha böyük olur. Onları mənbədən uzaqlaşdırdıqda isə kölgələri kiçilir.



Kölgəyə əsasən əşyanın hansı formada olduğunu da bilmək olar. Məsələn, siz almanın kölgəsini asanlıqla qələmin kölgəsindən fərqləndirə bilərsiniz.

Müzakirə

- Nə üçün qaranlıqda əşyaların kölgəsi yaranmır?
- Sizcə, kölgəsinə əsasən əşyanı müəyyən etmək olarmı?

TAPŞIRIQ

1. Nə üçün bəzi əşyaların kölgəsi yaranmır? Fikrinizi əsaslandırın.
2. Hansı halda əşyaların kölgəsi yaranır?
3. Əşyanı işıq mənbəyinə yaxınlaşdıranda və uzaqlaşdıranda kölgəsi necə dəyişir?
4. Hansı kölgə şəkildə göstərilmiş əlin kölgəsidir?



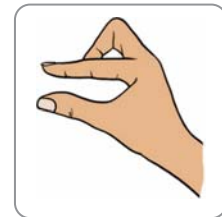
a



b



c

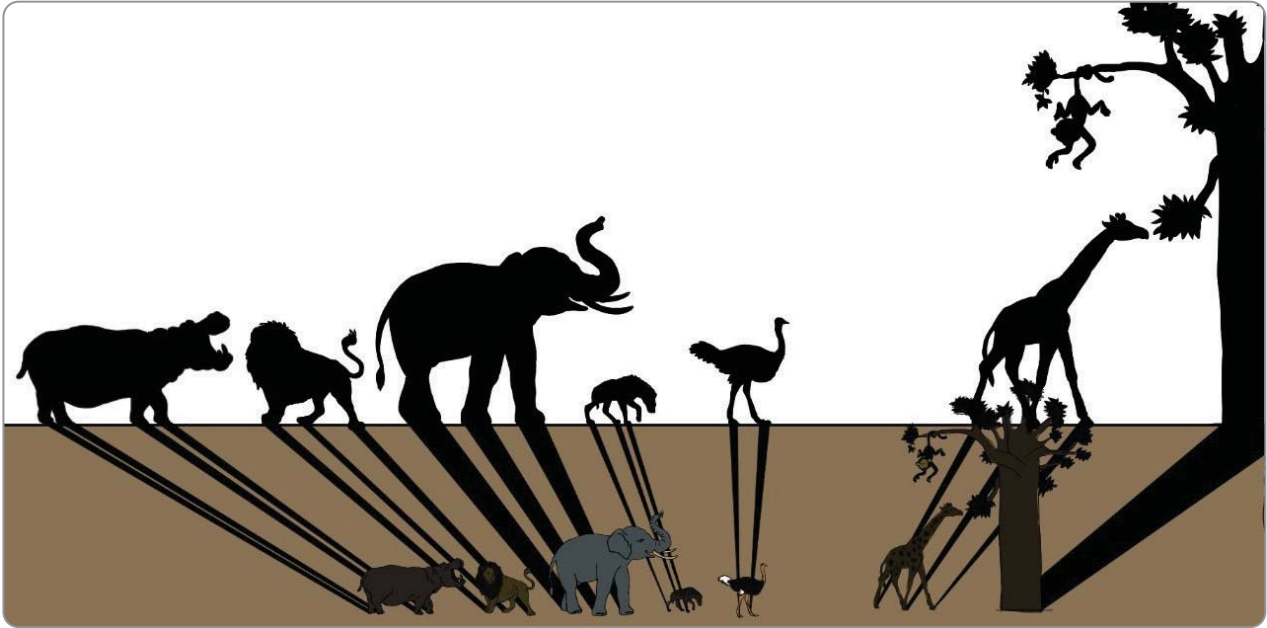


5. Şəklə əsasən suallara cavab verin.

- a) Divara nəyin kölgəsi düşüb?
- b) Işıq mənbəyi hansı tərəfdə yerləşir?
- c) Hansı əşya şəffaf, hansı isə qeyri-şəffaf materialdan hazırlanıb?



6. Kölgələri təsvir edilmiş heyvanları müəyyən edin. Əldə etdiyiniz məlumatlardan istifadə edərək hekayə qurun.



Özünüzü yoxlayın

- Kölgənin yaranması üçün əşya hansı materialdan hazırlanmalıdır?
- Eyni əşyanın kölgəsinin ölçüsü nə zaman böyük, nə zaman kiçik olur?

KÖLGƏNİN YERİNİ DƏYİŞMƏSİ

Açar sözlər

- kölgə
- Yerın fırlanması

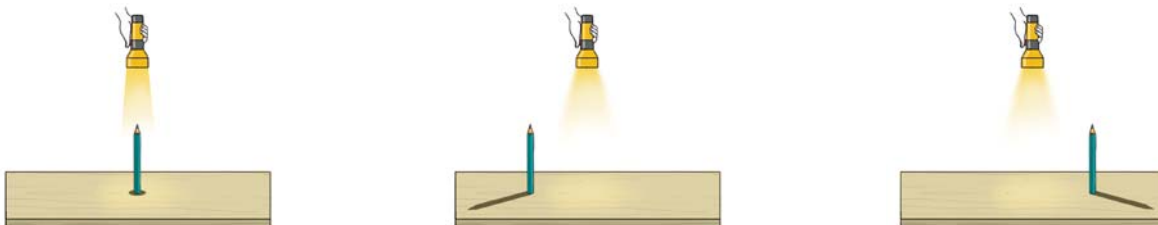


- Sizcə, niyə çəmənlıyın bir hissəsinə Günəş ışığı düşür, digər hissəsi isə kölgəlidir?
- Bir az sonra uşaqların oturduğu həmin yerə Günəş ışığı düşdü. Sizcə, bunun səbəbi nədir?

FƏALİYYƏT "KÖLGƏNİN YERİNİN DƏYİŞMƏSİ"

Ləvazimat: fənər, karandaş.

1. Fənəri yandırıb ışıqını masanın üzərinə tutun. Fənərin yerini dəyişdirməyin.
2. Karandaşı dik tutaraq masaya toxundurun.
3. Karandaşı fənərin solundan sağına tərəf yavaşca sürüşdürün.



- Karandaşı hərəkət etdirərkən onun kölgəsi necə dəyişdi?
- Kölgənin yerinin dəyişməsinin səbəbi nədir?

ÖYRƏNMƏ

Gün ərzində ağacların, işıq dirəklərinin və binaların kölgəsinin yeri dəyişir. Səhər vaxtı binanın kölgəsi onun bir tərəfində, axşamüstü isə digər tərəfində olur.



Səhər



Axşamüstü

Kölgələrin yerinin dəyişməsinin səbəbi Yerin öz oxu ətrafında fırlanmasıdır. Yer fırlandığı üçün onun üzərindəki binanın Günəşə görə mövqeyi dəyişir. Bu isə Günəş işığının binaya fərqli istiqamətlərdən düşməsinə səbəb olur. Səhər, günorta və axşamüstü kölgə binanın fərqli tərəflərində müşahidə olunur.



Səhər vaxtı



Günorta vaxtı



Axşamüstü

Qədim zamanlarda insanlar kölgənin yerini dəyişməsindən istifadə edərək günəş saati ixtira etmişdilər. Günəş saati dairədən və onun ortasına bərkidilmiş çubuqdan ibarətdir. Çubuğun kölgəsinə əsasən saati müəyyən etmək mümkündür.



Müzakirə

- Sizcə, səhərdən axşama doğru kölgənin uzunluğu necə dəyişir?
- Bina hərəkət etmədiyi halda, onun kölgəsinin yeri niyə dəyişir?

TAPŞIRIQ

1. Işıq dirəyinin kölgəsi səhər, günorta, yoxsa axşamüstü daha qısadır? Fikrinizi əsaslandırın.
2. Şəkildəki günəş saati səhər vaxtını göstərir. Günorta və axşamüstü üçün çubuğun kölgəsinin yerinin şəklini çəkin.
3. Kölgənin yerinin dəyişməsinə əsasən vaxtı necə müəyyən etmək olar?



Özünü yoxlayın

- Kölgənin yerinin dəyişməsinin səbəbi nədir?

ÜMUMİLƏŞDİRİCİ TAPŞIRIQLAR

1. Aşağıdakı sözlərdən səma cisimlərinə aid olanı seçin.

Planet

Meşə

Peyk

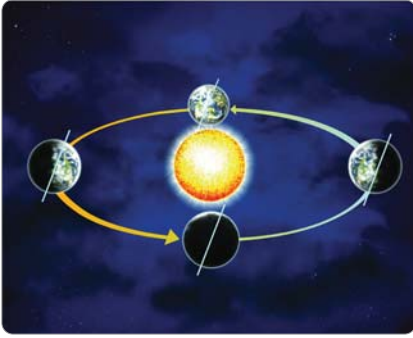
Dağ

Ulduz

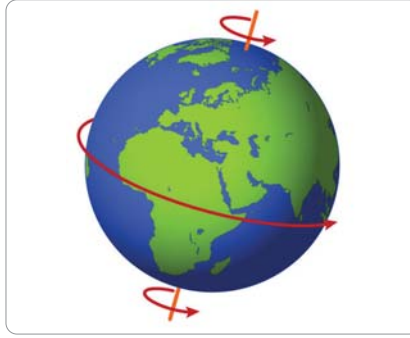
Şəhər

2. Aşağıdakılardan hansı şəkil gecə və gündüzün yaranmasına səbəb olur? Nə üçün?

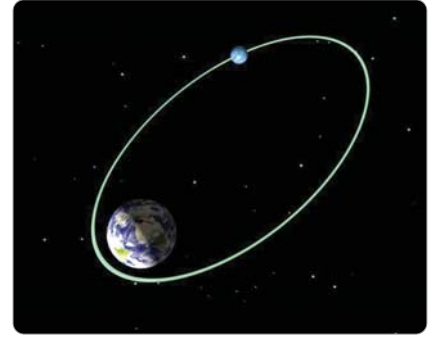
A



B



C

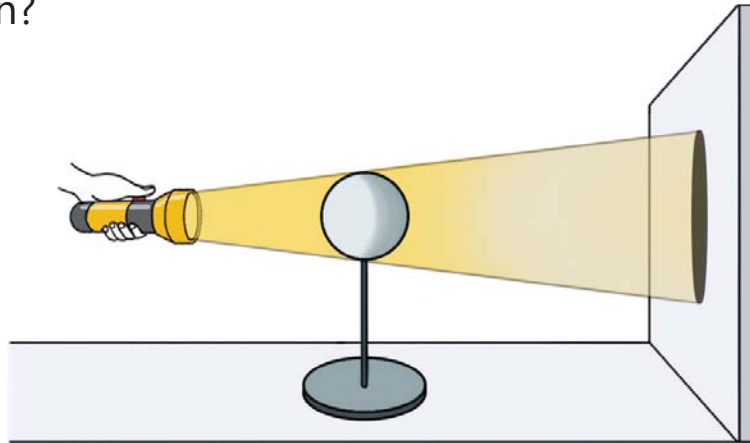


3. "Sutka" dedikdə günün hansı hissəsi nəzərdə tutulur?

- a) Yalnız gündüz saatları
- b) Yalnız gecə saatları
- c) Həm gecə, həm də gündüz saatları
- d) Yerin xəyali oxu ətrafında fırlanması

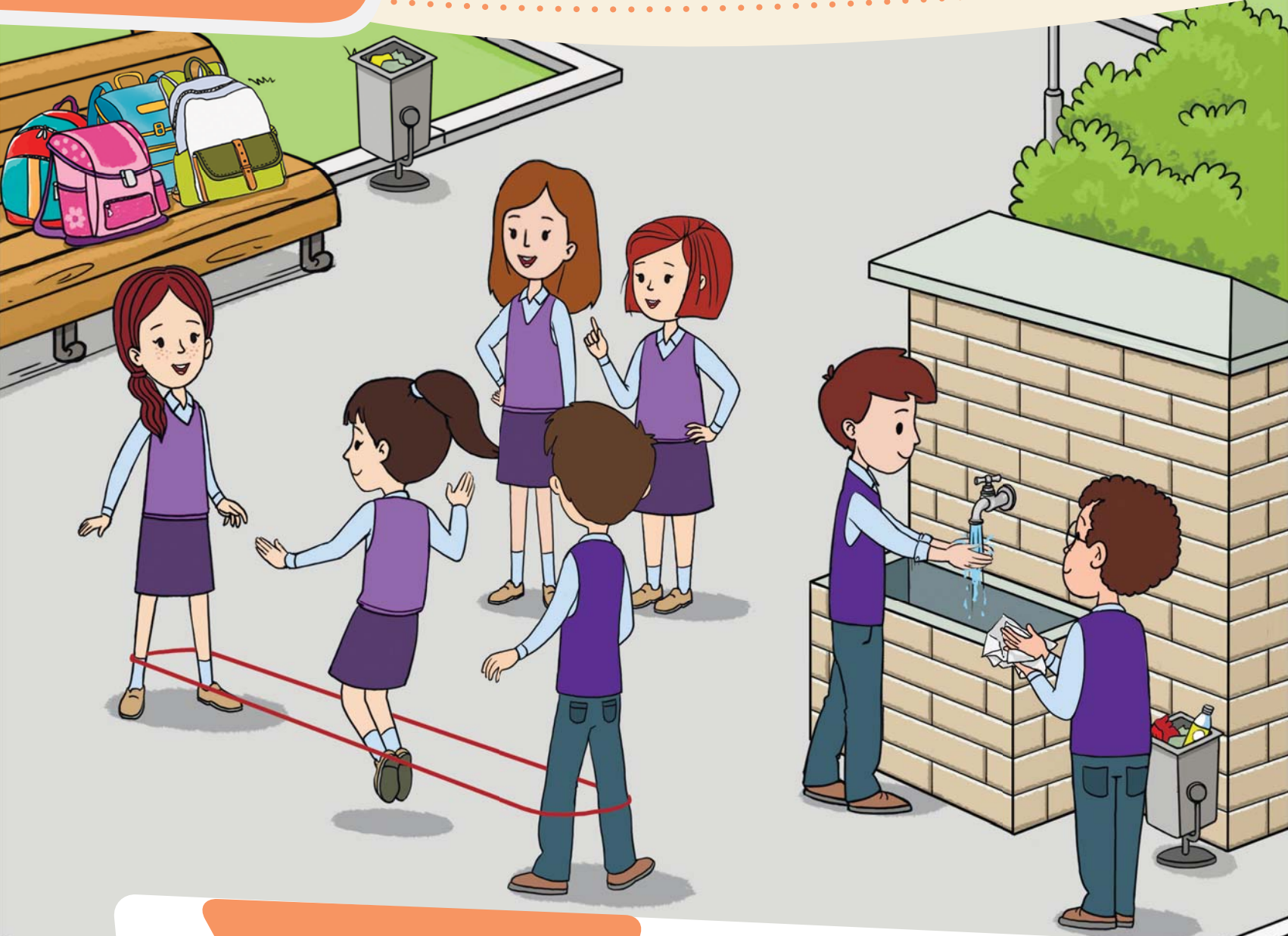
4. Yer kürəsində gecə-gündüz növbələşməsinin canlılara təsirini izah edin.

5. Şəkildəki topu sağa sürüşdürdükdə onun kölgəsi necə dəyişər? Sizcə, nə üçün?



4

MATERIALLAR VƏ XASSƏLƏRİ



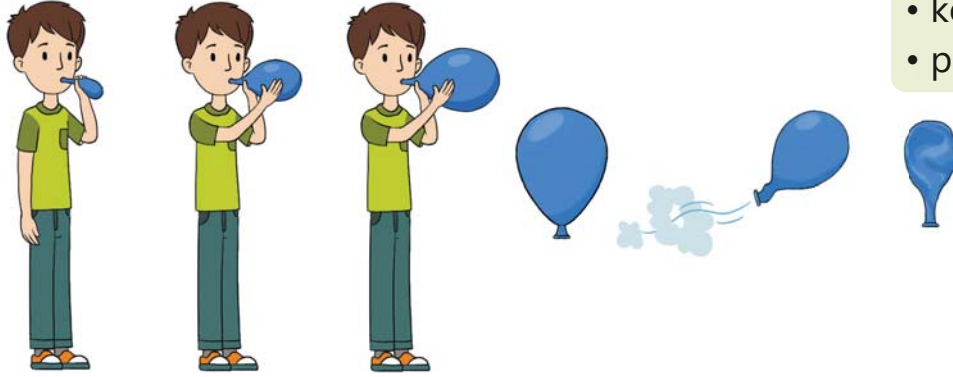
HAZIRSINIZMI?

- Sukeçirən və sukeçirməyən materiallardan hansını tanıyırsınız?
- Şagirdlərin oynadığı əşya, sizcə, hansı materialdan hazırlanıb?
- Əl-üzümüzü yuduqdan sonra nə üçün qurulamalıyıq?

MATERIALLARIN XASSƏLƏRİ

Açar sözlər

- elastiklik
- kövrəklik
- plastiklik



- Şarı üflədikcə onun həcmi necə dəyişir?
- Üfürülmüş şarın ağzını açdıqda yenidən əvvəlki formasına qayıdırsa, bu onun hansı xüsusiyyətinə əsaslanır?

FƏALİYYƏT "ƏŞYALARIN XÜSUSİYYƏTLƏRİ"

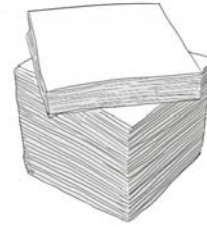
Ləvazimat:



İp



Metal məftil



Kağız parçası



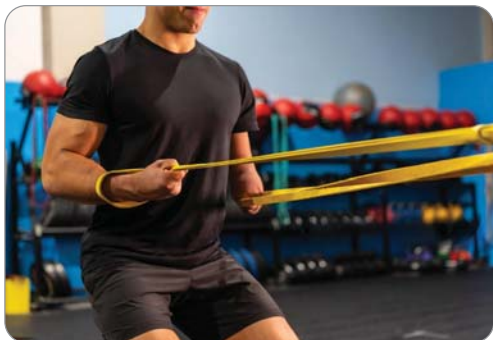
Rezin

Verilmiş əşyaların hər birini dartın.

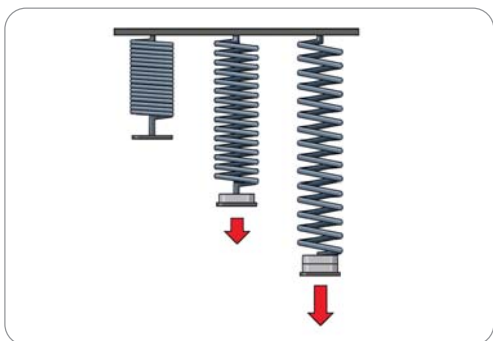
- Nə müşahidə etdiniz?
- Hansı materialdan hazırlanan əşyanı dartdıqda heç bir dəyişiklik baş vermədi?
- Hansı materialdan hazırlanan əşyanı dartdıqda uzandı, sonra isə yenidən əvvəlki vəziyyətinə qayıtdı?

ÖYRƏNMƏ

Əşyalar hazırlandığı materialdan asılı olaraq müxtəlif xassələrə malikdir.



Rezinin sukeçirməyən və yumşaq material olduğunu bilirik. Onun əsas xassələrindən biri də dartıldıqda uzanması, sərbəst buraxıldıqda isə yenidən öz formasına qayıtmasıdır. Belə xassəyə elastiklik deyilir.



Elastiklik xassəsi bəzi metallardan hazırlanmış əşyalarda da müşahidə olunur.



Rezin istiliyin təsirindən əriyir və ya yanır. Ona görə də rezindən hazırlanmış əşyaları istilikdən və alovdan uzaq tutmaq lazımdır.



Şüşə bərk, sukeçirməyən, şəffaf və istiliyə davamlı olmaqla yanaşı, zərbənin təsirindən asanlıqla parçalanır. Bu, şüşənin kövrək xassəli olduğunu göstərir.

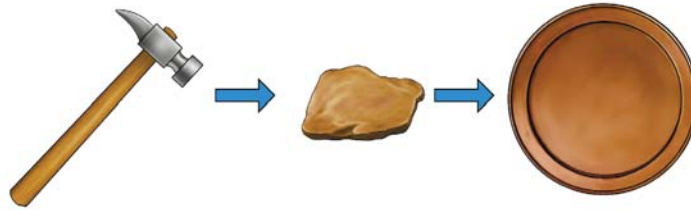


Sınmış şüşə kəsici olduğu üçün onunla ehtiyatla davranmaq, qırıntılarını tam təmizləmək lazımdır.

Şüşə kimi gildən hazırlanmış keramik əşyalar da bərk, istiliyədavamlı və kövrəkdir.



Mis, alüminium, gümüş, dəmir, qızıl kimi metallar istiyədavamlı, su-keçirməyən və bərkdir. Bu metallar şüşə və keramik materiallardan fərqli olaraq zərbənin təsirindən asanlıqla sınırmır. Metaldan hazırlanmış məftil kimi əşyaları asanlıqla əymək, həmçinin döyəcləməklə istənilən formaya salmaq mümkündür. Bu, metalların plastik xassəli olduğunu göstərir.



Kağız yumşaq, yanıcı, suda asanlıqla islanan və cırılan materialdır.



Kağızdan hazırlanmış əşyaları alov yaxınlaşdırmayın.



Şüşədən hazırlanmış əşyalara zərbə ilə vurmayın.

Müzakirə

- Yemək bişirmək üçün istifadə olunan tavanın materialı hansı xassələrə malik olmalıdır? Fikrinizi əsaslandırın.
- Rezindən və parçadan hazırlanmış əlcəklər hansı məqsəd üçün istifadə olunur? Fikrinizi əsaslandırın.

TAPŞIRIQ

1. Verilmiş əşyalar haqqında sualları cavablandırın.

1



2



3



4



5



6



- Hansı əşyanı dartdıqda uzanar, buraxdıqda isə əvvəlki formasına qayıdar?
- Hansı əşyaları döyəclədikdə formasını dəyişər, amma sınımaz?
- Hansı əşya zərbənin təsirindən sınar?
- Hansı əşyanı suya saldıqda islanıb özündə müəyyən qədər su saxlayar?

Özünüzü yoxlayın

- Nə üçün rezin əşyaları oddan uzaq saxlamaq lazımdır?
- Plastik materiallar hansı xassəyə malikdir?
- Hansı materiallar zərbəyə qarşı davamsızdır?

Açar sözlər

- istiyədavamlı
- zərbəyədavamlı
- sukeçirməyən

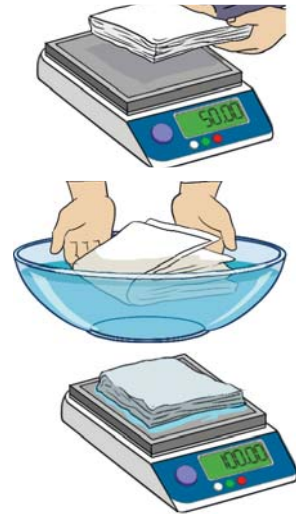


- Əl-üzümüzü yuduqdan sonra nə üçün dəsmal və ya kağız salfetdən istifadə edirik?
- Sizcə, salfetin hazırlandığı material hansı xassəyə malik olmalıdır?

FƏALİYYƏT "SALFETİN XÜSUSİYYƏTİ"

Ləvazimat: tərəzi, kağız salfet, qab, su.

1. Qruplara ayrılın.
2. Əvvəlcə bir dəstə quru salfeti tərəzidə çəkin və tərəzinin göstəricisini qeyd edin.
3. Sonra həmin salfet dəstini suya salıb bir neçə saniyə gözləyin.
4. İslanmış salfeti yenidən tərəzidə çəkin və onun göstəricisini qeyd edin.



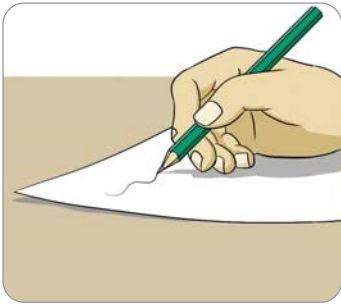
Aşağıdakı kimi cədvəl çəkib tərəzinin göstəricilərini orada qeyd edin.

Quru salfetin tərəzidə göstəricisi	Nəm salfetin tərəzidə göstəricisi	Onların arasındakı fərq

- Salfeti suya saldıqda özünə nə qədər su hopdurdu?
- Onun bu xüsusiyyətindən hansı məqsədlər üçün istifadə edilir? Fikrinizi əsaslandırın.

ÖYRƏNMƏ

Materiallar müxtəlif xassələrə malik olduğundan onlardan hazırlanmış əşyalar da fərqli məqsədlər üçün istifadə edilir. Əşyalar hazırlanarkən onların hazırlandığı materiala xüsusi diqqət yetirilir.



Qələm və karandaş kağızda yaxşı iz buraxır. Ona görə də dəftər və digər yazı ləvazimatı kağızdan hazırlanır.



Kağızdan hazırlanmış salfetlər suyu özünə yaxşı hopdurur. Əl-üzü yuduqdan sonra və ya islanmış hər hansı bir yeri qurutmaq üçün salfetdən istifadə edilir.

Kağız asanlıqla yandığı və islandığı üçün bu materialdan hazırlanmış əşyaları oddan və sudan uzaq tutmaq lazımdır.

Rezin yumşaq, sukeçirməyən və elastik material olduğundan fərqli məqsədlər üçün istifadə edilir. Məsələn, rezin yumşaq və elastik olduğuna görə ondan paltarların müxtəlif hissələrində və saçları yığmaq üçün istifadə olunur. Rezinin elastik xassəsindən istifadə edərək ondan idman dartı bndlari da hazırlanır.



Rezin yumşaq, həm də sukeçirməyən olduğu üçün ondan xüsusi geyimlər hazırlanır.



Bir çox metal bərk, istiyədavamlı və sukeçirməyəndir. Ona görə də həmin metallardan avtomobillərin, istiyədavamlı əşyaların və dam örtüklərinin hazırlanmasında istifadə olunur.



Metallar plastik xassəli olduğu üçün onu əridib döyəcləməklə müxtəlif formalı əşyalar düzəldilir.



Son dövrlərdə plastik materiallardan hazırlanmış əşyalar daha çox istifadə olunur. Bu materiallar bəzi xassələrinə görə metallara, bəzi xassələrinə görə isə şüşəyə bənzəyir. Plastik material şüşədən fərqli olaraq zərbələrə davamlı, istiliyə qarşı davamsızdır. Plastik materialların çox istifadə olunmasının əsas səbəblərindən biri də onun ucuz olmasıdır.



Bu materialın çatışmayan xüsusiyyəti isə ondan hazırlanmış əşyaların təbiəti çirkləndirməsidir. Ona görə də plastik materiallardan hazırlanmış əşyaları istifadə etdikdən sonra onları plastik materiallar üçün qoyulmuş zibil qablarına yığmaq lazımdır.



Şüşə işıq şüalarını keçirən, bərk, şəffaf və sukeçirməyən materialdır. Ondan pəncərə şüşələrinin, eynəklərin və müxtəlif əşyaların hazırlanmasında istifadə olunur.



Parça yumşaq, yüngül və qeyri-şəffaf olduğu üçün ondan müxtəlif növ geyim əşyaları hazırlanır. Parça kağız kimi ıslanıb bir miqdar suyu özündə saxlayır. Kağızdan fərqli olaraq ıslandıqdan sonra cırılıb dağılmır və quruduqda yenidən əvvəlki vəziyyətinə qaydır.



Müzakirə

- Çətiri kağız materialdan hazırlamaq olarmı? Əgər çətiri kağız materialdan hazırlasaq, yağış yağan zaman nə baş verər?

TAPŞIRIQ

1. Şəkildə şüşə və plastik qablarda olan su verilmişdir.



- a. Hansı qab əlimizdən yerə düşdükdə sınar və su yerə dağılar?
- b. Hansı qabı oda yaxınlaşdırsaq, daha tez əriyər?
- c. Təbiətə zərər vurmamaq üçün istifadə olunmuş qabları nə etmək lazımdır?

Şüşə qab Plastik qab

2. Geyim əşyaları daha çox hansı materialdan hazırlanır? Bu həmin materialın hansı xüsusiyyəti ilə bağlıdır? Fikrinizi əsaslandırın.

Özünüzü yoxlayın

- Yazı yazmaq üçün hansı materialdan hazırlanmış əşyalardan istifadə olunur?
- Saç yığmaq üçün hansı materialdan hazırlanmış əşyadan istifadə olunur? Bu onun hansı xassəsinə əsaslanır?
- Salfetdən hansı məqsədlər üçün istifadə olunur?

İSTİLİK VƏ TEMPERATUR

Açar sözlər

- istilik
- yanacaq
- temperatur

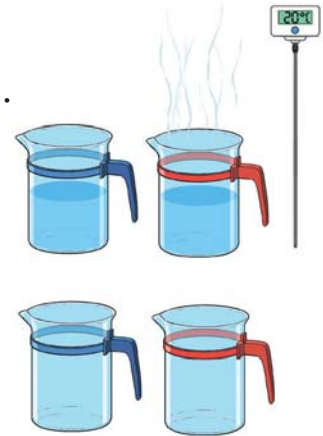


- Niyə ocağın üstündəki çaydana əl vurmaq olmaz?
- Xörək bişirmək və çay dəmləmək üçün lazım olan istilik necə əldə edilir?

FƏALİYYƏT "TERMOMETRLƏ İSTİLİYİN ÖLÇÜLMƏSİ"

Ləvazimat: plastik qulplu iki stəkan, isti və soyuq su, termometr.

1. Qruplara bölünün.
2. Stəkanların birinə isti, digərinə soyuq su əlavə edin.
3. Termometri stəkandakı isti suya daxil edin və bir az gözləyin.
4. Termometrin göstəricisini qeyd edin.
Diqqət! Əlinizi isti suya və stəkana toxundurmayın.
5. Termometri soyuq suya daxil edin, bir az gözlədikdən sonra göstəricisini qeyd edin.



- İsti və soyuq suda termometrin göstəriciləri niyə fərqli oldu?
- Bir müddətdən sonra stəkandakı isti suyun istiliyi necə dəyişər?

ÖYRƏNMƏ

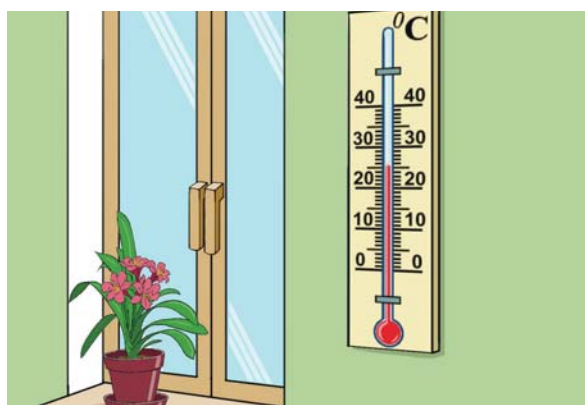
Çay dəmləmək üçün mətbəxdəki qaz sobasını yandırır çaydanı ocağın üzərinə qoyuruq. Bu zaman qaz yanır, istilik yaranır və çaydandakı su qızır. Qaz sobasını yandırmaq üçün istifadə etdiyimiz alışqanın içində qaz var. Əvvəlcə alışqanı yandırır, sonra onun köməyi ilə sobanı yandırırıq.



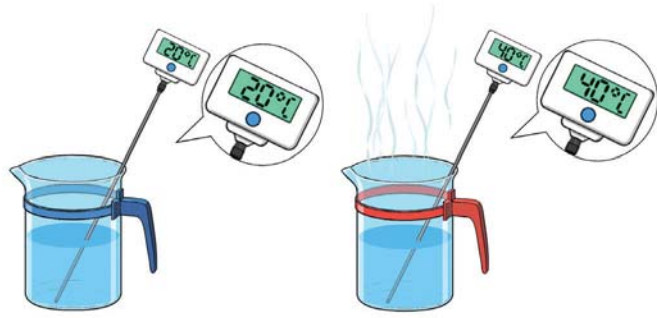
Qaz yanacaqdır, onu yandırdıqda ətrafa işıq və istilik yayılır. İstilik əldə etmək üçün kömür və odundan da istifadə olunur. Qaz kimi, kömür və odun da yanacaqdır.

Ad günlərində və bayram şənliklərində yandırdığımız şam ətrafa işıqla bərabər istilik də yayır. Buna görə də şamın hazırlandığı maddənin də yanacaq olduğunu demək olar.

İstilik termometr adlanan cihazla ölçülür. Termometrlə əşyaların, canlıların, havanın və suyun temperaturunu müəyyən edirik. Temperatur dərəcə selsi ilə ifadə edilir.



Şəkildəki termometrin göstəricisinə əsasən otağın temperaturu 25 dərəcə selsidir. Bu, qısa şəkildə "25 °C" kimi də yazılır. Bir əşyanın temperaturu digərindən yüksək olarsa, həmin əşyanın daha isti olduğunu deyirik.



Temperaturu yüksək olan su daha istidir.

Müzakirə

- Sizcə, Novruz bayramında niyə tonqalla ehtiyatlı olmalıyıq?
- Xəstələndikdə termometr nə üçün istifadə olunur?

TAPŞIRIQ

1. Şəkillərə baxın və aşağıdakı suallara cavab verin.



- a) Hər üç halda ətraf mühitə nə yayılır?
b) Şəkillərdə hansı yanacaqlar təsvir olunub?

2. Termometrdən istifadə edərək otağın temperaturunun dəyişdiyini necə bilmək olar?

3. Yanacaqlardan nə üçün istifadə olunur?
Onları necə istifadə edirlər?



4. Hansı qabdakı su daha isti, hansı daha soyuqdur?
Cavabınızı əsaslandırın.



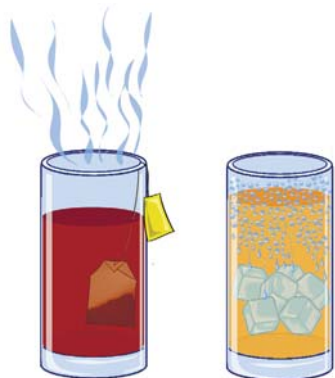
Özünüzü yoxlayın

- İstilik əldə etmək üçün nədən istifadə olunur?
- Temperatur hansı cihazla ölçülür?
- Temperatur və istilik anlayışlarının əlaqəsini izah edin.

DƏRSDƏN SONRA

Otağınızın, bədəninizin və içdiyiniz çayın temperaturunu ölçün. Nəticələrinizi qeyd edin. Qeydlərinizi yoldaşlarınızın nəticələri ilə müqayisə və müzakirə edin.

İSTİLİYİ YAXŞI VƏ PİS KEÇİRƏN MATERIALLAR



Açar sözlər

- isinmə
- soyuma
- istiliyi yaxşı keçirən materiallar
- istiliyi pis keçirən materiallar

Stəkana süzölmüş çay bir müddətdən sonra soyuyur. Soyuducudan götürölmüş meyvə şirəsi isə bir müddətdən sonra isinir.

- Çayın, yoxsa şirənin temperaturu daha yüksəkdir?
- Sizcə, niyə müəyyən vaxtdan sonra çay soyuyur, meyvə şirəsi isə isinir?

FƏALİYYƏT "İSTİLİYİ YAXŞI VƏ PİS KEÇİRƏN MATERIALLAR"

Ləvazimat: stəkan, ilıq su, termometr, plastik və metal qaşıqlar.

1. Qruplara bölünün.
2. Metal və plastik qaşıqlara əlinizlə toxunaraq hansının daha soyuq olduğunu qeyd edin.
3. Stəkandakı ilıq suyun temperaturunu ölçün.
4. Qaşıqları stəkana daxil edin və bir müddət gözləyin. Daha sonra suyun temperaturunu yenidən ölçün.
5. Qaşıqları sudan çıxarın və ehtiyatla toxunaraq hansının daha isti olduğunu qeyd edin.



Diqqət! Əlinizi isti suya və stəkana toxundurmayın.

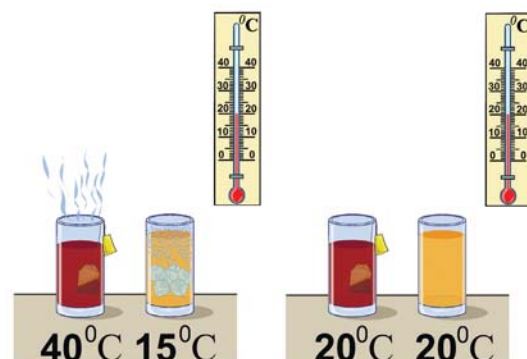
- Suyun əvvəlki və sonrakı temperaturları arasında hansı fərq var?
- Stəkandan çıxarıldıqdan sonra metal və plastik qaşıqların temperaturu necə dəyişdi?

ÖYRƏNMƏ

Temperaturları fərqli olan iki əşyanı bir-birinə toxundurduqda isti əşya soyuyur, soyuq əşya isə isinir. Bir müddətdən sonra onların temperaturları bərabərləşir. Soyuducudan çıxardığımız soyuq meyvə şirəsinə masanın üzərinə qoysaq, bir müddətdən sonra şirə isinəcək. Çünki otağın temperaturu şirənin temperaturundan yüksəkdir. Nəticədə şirə isinir. Məsinin üzərindəki isti çay isə müəyyən vaxtdan sonra soyuyur, çünki onun temperaturu otaqdakı havanın temperaturundan yüksəkdir.

İçərisində isti su olan stəkandakı plastik və metal qaşıqların temperaturları eynidir. Ancaq sudan çıxarıb əlimizlə toxunduqda bizə elə gəlir ki, metal qaşiq daha istidir. Metal istiliyi plastikdən daha yaxşı keçirdiyi üçün biz elə hiss edirik.

Əşyaları hazırlayarkən həm istiliyi yaxşı keçirən, həm də pis keçirən materiallardan istifadə olunur. Plastik kimi, taxta da istiliyi pis keçirən materialdır. Çaydan və qazan metaldan hazırlanır. Əlimiz yanmasın deyə onların tutacaq hissələri plastik və ya taxtadan olur.



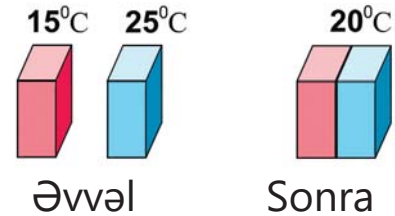
Müzakirə

- Əlimizi partanın taxta və metal hissələrinə toxundurduqda metalın daha soyuq olduğunu hiss etməyimizin səbəbi nədir?
- Sizcə, otağın temperaturunu biliriksə, masanın üzərindəki karandaşın temperaturu haqqında nə demək olar?

TAPŞIRIQ

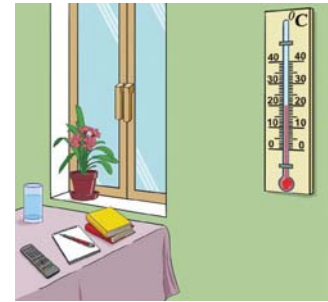
1. Şəkillərə baxın və aşağıdakı suallara cavab verin.

- Çəhrayı, yoxsa mavi əşya daha istidir?
- Onları bir-birinə toxundurduqdan sonra hansı əşya isinib, hansı soyuyub?
- Çəhrayı əşyanın temperaturu neçə dərəcə artdı?
- Mavi əşyanın temperaturu neçə dərəcə azaldı?



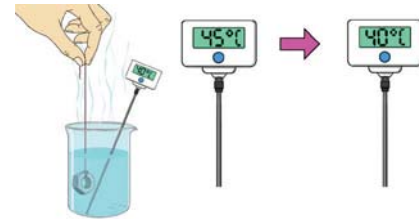
2. İstiliyi pis keçirən hansı materialları sadalaya bilərsiniz? Bu materiallardan nə üçün istifadə olunur?

3. Masadakı əşyaların temperaturu neçə dərəcəyə bərabərdir?



4. Şəkildə təsvir olunduğu kimi, isti suya soyuq metal əşya daxil edildi.

- Termometr suyun, yoxsa metal əşyanın temperaturunun dəyişməsinə göstərir? Fikrinizi əsaslandırın.
- Sizcə, fəaliyyətin sonunda stəkandakı metal əşyanın temperaturu neçə dərəcə olacaq?



Özünüzü yoxlayın

- Bir otaqdakı müxtəlif əşyaların temperaturları bir-birindən fərqlənirmi?
- İstiliyi yaxşı və pis keçirən materiallardan harada istifadə olunur?
- İsti və soyuq əşyaları bir-birinə toxundurduqda müəyyən vaxtdan sonra onların temperaturu necə dəyişir?

ÜMUMİLƏŞDİRİCİ TAPŞIRIQLAR

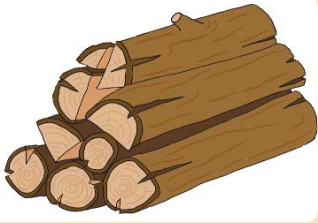
1. Müxtəlif materiallardan hazırlanmış əşyalar verilmişdir:

salfet rezin band şüşə stəkan metal qaşiq plastik stəkan

- Hansı əşya əlimizdən yerə düşsə, daha tez sınar?
- Hansı əşyanı dartdıqda uzanır?
- Hansı əşyalar yanıcıdır?
- Hansı əşyalar sukeçirməyəndir?
- Hansı əşya özünə suyu daha çox hopdurur?
- Hansı əşya zərbədən formasını dəyişir, amma sınırmır?
- Hansı əşya elastikdir?
- Hansı əşya islandıqda cırılıb dağılır?
- Hansı əşyanın hazırlandığı materialdan dam örtüyü də hazırlamaq olar? Fikrinizi əsaslandırın.
- Hansı əşyanın hazırlandığı materialdan çaynik hazırlamaq olmaz? Fikrinizi əsaslandırın.

2. Verilmiş materialları xassələrinə görə qruplaşdırın.

1



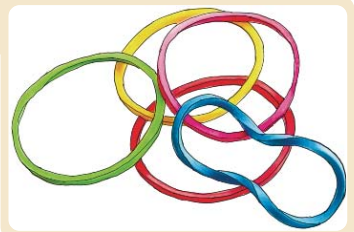
odun

2



şüşə

3



rezin

4



kağız

5



parça

6



dəmir

- | | |
|-----------------------------|------------------------------|
| a. yanıcı və yanıcı olmayan | b. kövrək və zərbəyədavamlı |
| c. elastik və plastik | d. sukeçirən və sukeçirməyən |
| e. bərk və yumşaq | f. şəffaf və şəffaf olmayan |



HAZIRSINIZMI?

- Azərbaycanca hansı bayramlar qeyd edilir?
- Bu bayramlar bir-birindən necə fərqlənir?
- Bayramların əhəmiyyəti nədir?
- "Bayram" və "qənaət" sözlərini necə əlaqələndirmək olar?

- Novruz
- Roş-Ha-Şana
- Pasxa
- Ramazan bayramı
- Qurban bayramı



- Bu şəkillər hansı bayramlarla əlaqədardır? Onları hansı dəyərlər birləşdirir?
- Bu bayramları necə qeyd edirsiniz?

FƏALİYYƏT "NOVRUZ BAYRAMINA HAZIRLIQ"

Ləvazimat: ağ kağız, rəngli karandaşlar, kosa papağı, çömçə, zıncırov.

1. Komandalara bölünün.
2. Komandaları "Şəkərbura", "Paxlava" və "Qoğal" adlandırın.
3. Verilən təlimata əsasən təqdimat hazırlayın.



"Qoğal" komandası üçün təlimat:

- Novruz bayramına aid simvolları müəyyən edib komandada müzakirə edin və böyük ağ kağız üzərində çəkin.
- Plakatı sinfə təqdim edin və hər bir simvolun mənasını açıqlayın.



"Şəkərbura" komandası üçün təlimat:

- "Kos-Kosa" oyunu oynayın.
- Bir nəfəri Kosa (əlində çömçə, boynunda zıncırov) rolu üçün seçin.

- Kosa sinifdə gəzir, siz isə mahnı oxuyub onu müşayiət edin:

Novruz, novruz bahara,
Güllər, güllər nübara.
Bağçamızda gül olsun,
Gül olsun, bülbül olsun.

Bal olmasın, yağ olsun,
Evdəkilər sağ olsun.
Xanım dursun ayağa,
Kosaya pay versin ağa.



"Paxlava" komandası üçün təlimat:

- Verilmiş sualları cavablandıraraq Novruz bayramı haqqında hekayə qurun.

1. Əsas qəhrəman və ya qəhrəmanlar kimdir?
2. Nə baş verib?
3. Harada?
4. Nə vaxt?
5. Qəhrəmanlar hansı hissləri keçirirdilər?
6. Ən maraqlı və həvəsləndirici nə oldu?

- Nə üçün Novruz bayramı ölkəmizdə ən sevimli milli bayramlardandır?
- Novruz bayramı ilə bağlı xatirələrinizi və təəssüratlarınızı bölüşün.

ÖYRƏNMƏ

Bir həftə əvvəl müəllim bizə milli və dini bayramlar haqqında təqdimat hazırlamağı tapşırırmışdı. Komandalara bölünüb maraqlı məlumatlar toplayıb araşdırma apardıq. Bu gün dərsdə hər komandanın lideri təqdimatla çıxış etdi.

Birinci komandanın lideri Sevil Novruz bayramına aid sözlərdən ibarət sxemi təqdim etdi: "Novruz bərəkətin, təmizliyin, xeyirxahlığın, bolluğun rəmzidir".

İkinci komandanın lideri Leylanın təqdimatı yəhudilərin Roş-Ha-Şana Yeni il bayramına həsr olunmuşdu. Komandanın üzvləri əllərində nar, doğranmış alma, bal və qoç buynuzundan hazırlanan "şeypur" tutmuşdular. Sonra alma dilimlərini bala

batırıb dadına baxmağı təklif etdilər. Adətə görə, almanı bala batırıb yeyirlər ki, il şirin və xoş təəssüratlarla keçsin. Bayram tədbirləri qoç buynuzundan hazırlanan "şeypurun" çalınması ilə yekunlaşır.

Üçüncü komandanın lideri Azər üstü kişmiş və şəkərlə bəzənmiş maraqlı şirniyyatı göstərüb təqdimatına sualla başladı:



"Bu şirin kökənin forması sizə nəyi xatırladır?" Cavabı tez tapdıq: kökə günbəzə oxşayırdı. Azər dedi ki, bu, kuliçdir və Pasxa adlı xristian bayramında bişirilir. Pasxa bayramı xeyirxahlığın, yeniliyin, mərhəmət və şəfqət duyğularının ifadəsidir.



Dördüncü komandanın lideri Sənan isə Ramazan və Qurban bayramları haqqında təqdimat etdi: "Ramazan ayında müsəlmanlar Günəş doğandan batana qədər yemir və içmirlər, yəni oruc tuturlar. Axşam isə ailə üzvləri və digər insanlarla birlikdə yemək yeyərək oruclarını açırlar. Qurban bayramında qoyun, keçi, inək və dəvə kəsilir, qurban əti isə insanlar arasında paylanılır". Müxtəlifliyinə baxmayaraq, bayramlar sülh, mənəvi təmizlik, barış və mərhəmətlik kimi ümumi dəyərləri təbliğ edir.



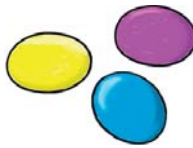
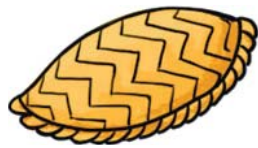
Müzakirə

- Mədəni müxtəlifliyin əlamətlərindən olan bayramlar haqqında öyrənmək nə üçün vacibdir?

TAPŞIRIQ

1. İnsanların bayram şənliklərini xoşlamasının səbəbi nədir? Verilmiş səbəblərdən birini seçib fikrinizi əsaslandırın.
 - Birlik və dostluq münasibətləri
 - Sevinc və ünsiyyət
 - Hisslər və təəssüratlar
2. Tapmacaların cavablarını şəkillərlə uyğunlaşdırın.
 - a. Kəmərım qırmızı, yaşılköynəyəm,
Novruz bayramında hər bir evdəyəm.

- b. Özüm isti, rəngim al, ağrı-dərdi məndə sal.
c. Qapısız günbəzəm, üzüm ağ, içim sarı.
Novruzda bəzənərəm qırmızı, yaşıl, sarı.
d. Ağzı bağlı, bizə tanış, ayparadı, üstü naxış.



3. Milli bayramlara məxsus olmayan əlaməti müəyyən edin.
Fikrinizi əsaslandırın.

1. Hər bayramın adı var.
2. Hər vaxt qeyd oluna bilər.
3. Ölkənin vətəndaşları üçün əhəmiyyətlidir.

4. Bayramlarda xüsusi yeməklər hazırlanır. Sizcə, bunun səbəbi nədir?
Verilmiş səbəblərdən birini seçib fikrinizi əsaslandırın.

- a. Məqsəd ac qalmamaqdır.
- b. Yeməkləri paylaşarkən ünsiyyət qururuq.
- c. Ənənəvi xörəklər ailə və milli tarixlə bağlı xoş xatirələri əks etdirir.
- d. Sadəcə, insanlarla birlikdə yemək üçün.

Özünüzü yoxlayın

- Novruz bayramının hansı əlamətləri var?
- Ölkəmizdə yaşayan insanlar hansı dini bayramları qeyd edirlər?
- Bayramların ümumi xüsusiyyətləri nələrdir?

Açar sözlər

- dövlət müstəqilliyi
- cümhuriyyət
- vətəndaş



- Siz Müstəqillik Günü haqqında nə bilirsiniz?
- Dövlət müstəqilliyi nə deməkdir?

FƏALİYYƏT "AZƏRBAYCANIM!" (Səhnəcik qurub oynayın.)

İştirak edirlər: *aparıcı, Şirvan xanı, Tuti bikə (Quba hakimi), Naxçıvan xanı, Xədicə bikə (Bakı hakimi), Şəki xanı, İrəvan xanı.*

Aparıcı: – Azərbaycan kiçik xanlıqlara parçalanıb. Qonşu dövlətlər Azərbaycan torpaqlarını işğal etmək istəyirlər. Xanlar vətəni qorumaq üçün birləşməyi müzakirə edirlər.

Şirvan xanı: – Şirvan minillik tarixi olan əzəmətli Şirvanşahların yurduudur. Müzakirəyə ehtiyac yoxdur, hamınız mənimlə birləşməlisiniz!

Tuti bikə: – Quba xanlığını dəfələrlə düşməndən müdafiə etmişəm! Mənim qılıncım kəsərlidir! Siz Quba xanlığına birləşməlisiniz!

Naxçıvan xanı: – Yüz illər əvvəl Naxçıvan qüdrətli Azərbaycan Atabəylər dövlətinin paytaxtı olub. Mənim xanlığım "ata", "bəy"dir. Bütün xanlıqlar mənim xanlığıma birləşməlidir!

Xədicə bikə: – Bakı xanlığı güclüdür! Siz Bakı xanlığına birləşib onu daha güclü edə bilərsiniz!

Şəki xanı: – *Mən hamınızı Şəki xanlığına birləşməyə çağırıram! Mənimlə birləşsəniz, biz çox güclü olarıq!*

İrəvan xanı: – *Siz İrəvan xanlığına birləşsəniz, düşmənlər bizə qalib gələ bilməz!*

Aparıcı: – Məmməd Araz demişkən:

"Mən-mən" dedi bir ölkədə nə qədər xan,

Onlar "mən-mən" deyən yerdə sən olmadın, Azərbaycan!"

- Sizcə, xanlar birləşmək üçün nə etməli idilər?
- Onların belə davranışının nəticəsi, sizcə, necə olacaq?
- Aparıcının son sözlərinin mənasını necə izah edərdiniz?

ÖYRƏNMƏ

Bir zamanlar torpaqlarımızı və bütün xalqımızı bir bayrağın altında birləşdirən müstəqil Azərbaycan dövləti yox idi. Bundan istifadə edən qonşu dövlətlər torpaqlarımızı işğal edib bölüşdürdülər. Vətənimiz 100 ildən çox işğal altında qaldı. Nəhayət, 1918-ci ilin mayın 28-də Azərbaycanın vətənsəvər ziyalıları – Məhəmməd Əmin Rəsulzadə, Əlimərdan bəy Topçubaşov, Fətəli xan Xoyski və başqaları mübarizə apararaq Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti adlanan müstəqil dövlətimizi qurdular. Onlar üçrəngli Dövlət bayrağımızı, Dövlət Himnimizi və Dövlət Gerbimizi yaratdılar. Cümhuriyyətin başladığı dövlət quruculuğu işlərini bu gün müasir Azərbaycan dövləti davam etdirir. Biz Azərbaycan dövləti ilə fəxr edir, bu dövlətin vətəndaşı olduğumuz üçün qürur duyuruq.



Müzakirə

- Dövlət rəmzlərinin yaradılması nəyi sübut edirdi?
- Müstəqil dövlətin əhəmiyyəti nədir?

TAPŞIRIQ

1. Bu uşaqlar 28 May – Müstəqillik Gününə hazırlaşırlar.



28 Mayda biz
Bayraq Muzeyinə
gedəcəyik!



Biz böyük bayram
konserti
hazırlayacağıq!



Biz "Müstəqilliyimiz
əbədidir" adlı stend
düzəldəcəyik!



Biz 28 Maya həsr
olunmuş idman
yarışı keçirəcəyik!

- Uşaqlar bayramı nə üçün təntənə ilə qeyd etmək istəyirlər?
- Siz bu bayramı necə qeyd edərdiniz?

2. Şeirin mənasını açıqlayın.

İyirmi səkkiz Maya
Çox yaraşır toy-düyün.
Əbədi bahar gəlib
Yurdumuza həmin gün.



Səslənən Himnimizdə
Sanki sel gücü vardır.
Çiçəklənən yurdumuz
O gündən yadigardır!

Rəfiq Yusifoğlu

- Şeirdə "müstəqillik" anlayışını, sizcə, hansı sözlər daha yaxşı ifadə edir? Fikrinizi əsaslandırın.

Özünüzü yoxlayın

- 28 Mayda qeyd etdiyimiz bayramın əhəmiyyəti nədir?
- Dövlətimiz nə üçün Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin varisi hesab edilir?

DƏRSDƏN SONRA

28 Maya həsr olunmuş divar qəzeti hazırlayın.

EHTİYAQLARIMIZ VƏ İSTƏKLƏRİMİZ

Açar sözlər

- qənaət
- israf
- resurslar



- Televizorda göstərilən reklam bizə hansı mesajı çatdırır?
- Sizcə, sudan başqa daha nələrin qıtlığı ola bilər? Buna qarşı nə edə bilərsiniz?

FƏALİYYƏT "SİYAHİ TƏRTİB EDİRİK"

Qruplara bölünün.

1. Hər qrup "Məktəblinin ehtiyacları" adlı siyahı tərtib etsin.

Məktəblinin nələrə ehtiyacı var?



1.

2.

- Siyahıda yazdıqlarınızı nə üçün vacib hesab edirsiniz? Fikrinizi əsaslandırın.

2. Fərdi olaraq "Cibxərcliyimlə almaq istədiklərim" adlı siyahı tərtib edin.

	Mən nə almaq istəyirəm?
1.	
2.	

- Məktəblinin ehtiyacları ilə istəklərinizin siyahısını müqayisə edin. İstəklərinizin siyahısında nələr artıqdır?
- Cibxərcliyimizlə istədiyimiz hər şeyi almaq nəyə səbəb ola bilər?

ÖYRƏNMƏ

Qənaətcillik hər bir insana və hər bir ailəyə lazım olan keyfiyyətdir. Qənaətcillik resurslardan qədərində istifadə etməkdir. Resurslar insanların yaşaması və fəaliyyəti üçün lazım olan qida məhsulları, geyim, yanacaq, tikinti materialları və başqa vacib ehtiyaclardır. Resurslardan qədərindən artıq istifadə olunması onları israf etmək deməkdir.



Yeyə biləcəyindən çox yemək almaq israfçılıqdır. Çanta, qələm və başqa məktəb ləvazimatlarını ehtiyac olmadan dəyişmək, dəftəri lazımsız qaralamaq, vərəqini cırmaq israfçılıqdır. Işıqı ehtiyac olmadan yandırmaq, sudan istifadə edərkən kranı axıradək açmaq da israfçılıqdır.

Biz yalnız yeməyə, əşyalara, pula, elektrikə və suya deyil, vaxta da qənaət etməyi bacarmalıyıq. Uzun-uzadı televizora baxmaq, kompüterdə,

telefonda və planşetdə oyunlar oynamaq sağlamlıq üçün zərərli olmaqla bərabər, həm də vaxtı israf etməkdir.

İsrafçılıq resursların azalmasına və tükənməsinə səbəb olur.

Müzakirə

- Ətrafınızda birinin israfçılıq etdiyini görsəniz, nə edərsiniz?
- Cibxərcliyini səmərəli xərcləmək, sizcə, hansı bacarığın formalaşmasına kömək edir?

TAPŞIRIQ

1. Cədvəldə verilənləri israf etməyin nəticələrini müzakirə edin.

1.	Məktəb ləvazimatı	
2.	Vaxt	
3.	Cibxərcliyi	

2. Cədvəldə göstərilənlərə qənaət etməklə nəyə nail olmaq olar? Müzakirə edin.

1.	Ərzaq	
2.	Su	
3.	Elektrik	



3. Bu uşaqlara israfçı demək olarmı? Fikrinizi əsaslandırın.



Özünüzü yoxlayın

- Biz nələrə qənaət etməliyik?
- İsrafçılıq nə deməkdir?

ÜMUMİLƏŞDİRİCİ TAPŞIRIQLAR

1. Bayramlar haqqında doğru və yanlış fikirləri müəyyən edib cavabınızı əsaslandırın.

- 1 İnsanlar arasında sülh və mərhəmətlilik kimi dəyərləri təbliğ edir.
- 2 Bayramlar ancaq yaxşı süfrə açmaq üçündür.
- 3 Cəmiyyətdə xeyriyyəçilik işləri görülür.
- 4 Uşaqlar və böyüklər şənliklərdə birgə iştirak edirlər.

2. Novruz bayramının hər bir adətinin mənası var. Verilmiş adətləri öz mənalari ilə uyğunlaşdırın.

1.	İnsanlar bir-birinə "Bayramın mübarək olsun!" deyib xeyir-bərəkət arzu edirlər.	barış
2.	İnsanlar arasında mübahisələr, gərginlik və düşmənçilik aradan qaldırılır, cəmiyyətdə birlik yaranır.	yumurta boyamaq
3.	Onu qırmızı boya ilə rəngləyir və Novruz xonçasına qoyurlar.	bayramlaşma

3. Aşağıda verilən fikri hansı sözlə tamamlamaq düzgün olar?

İsrafa, qənaətə, xəsisliyə, səxavətə, xeyirxahlığa, mərhəmətə

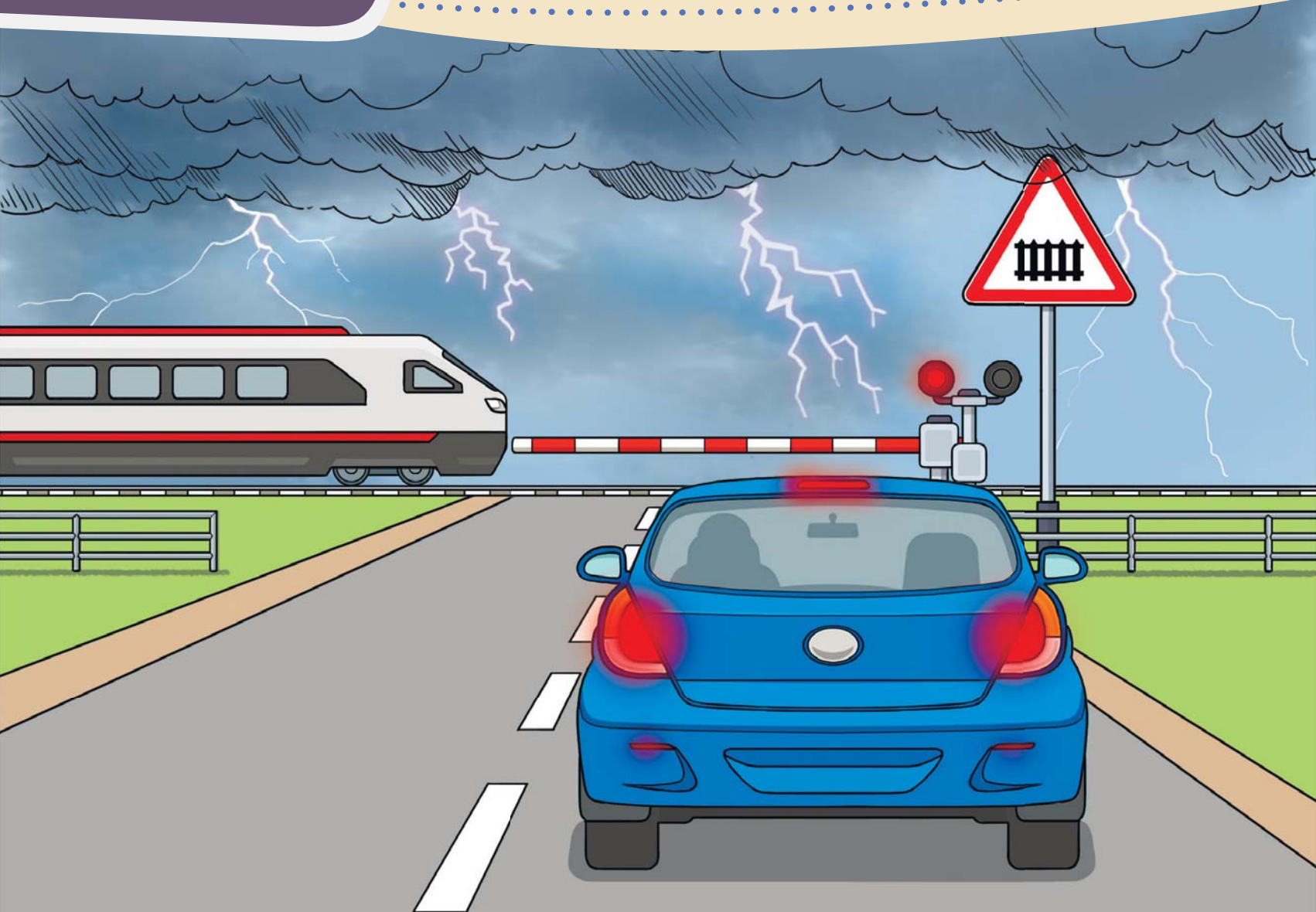
Var-dövlət sərvətə deyil, _____söykənir. (Sədi Şirazi)

4. Aşağıda verilən fikirlərlə bağlı sualları cavablandırın.

1.	Bir zamanlar Azərbaycan torpaqları yerli hakimlər tərəfindən idarə edilirdi.	Bu hakimlər necə adlanırdı?
2.	Müstəqil Azərbaycan dövlətini qurdular.	Kimlər qurdu?
3.	Azərbaycanın ilk müstəqil dövləti yarandı.	Bu dövlət necə adlanırdı?
4.	Müstəqil dövlətin qurulması Azərbaycanın tarixi uğuru idi.	Bunu necə əsaslandırma bilərsiniz?

6

TƏHLÜKƏSİZLİK VƏ QAYDALAR



HAZIRSINIZMI?

- Dolu, güclü külək, şimşək çaxması zamanı hansı təhlükəsizlik qaydalarına əməl etmək lazımdır?
- Xəbərdarlıq, qadağan, məlumatverici-göstərici nişanlar nəyi bildirir?

Açar sözlər

- külək
- şimşək
- ildırım
- dolu



- Şəkildə hansı təbiət hadisəsi təsvir olunub?
- Bu təbii hadisə hansı fəlakətlərə səbəb ola bilər?

FƏALİYYƏT "ŞİMŞƏK ÇAXMASI"

Ləvazimat: karton, rəngli kağız, qayçı, rəngli karandaş, sarı rəngli sap, pambıq, yapışqan.

1. Nümunədə verildiyi kimi kartonda səmaya göy rəngli, yerə isə yaşıl rəngli kağız yapışdırın.
2. Pambıqdan bulud düzəldib səmaya yapışdırın.
3. Kağızdan ev, bina, ağac modelləri hazırlayıb yerin səthinə düzün.
4. Şimşəyi göstərən sarı sapları səmaya yapışdırın.



- Düzəltdiyiniz modeldə hansı hava şəraiti təsvir olunmuşdur?
- Şimşək hansı hava şəraitində müşahidə olunur?
- Sizcə, şimşəyin hansı təsirləri var?

ÖYRƏNMƏ

Yer kürəsində güclü küləklər, şimşək və dolu kimi təbiət hadisələri baş verir. Bəzən bu hadisələr təbii fəlakətlərə səbəb olur. Havanın müəyyən ərazidən digər bir əraziyə doğru üfüqi hərəkəti külək adlanır.

Külək zəif və güclü olur. Güclü küləklər dağıntılara səbəb ola bilər. Belə küləklər nəticəsində ağaclar aşır, tikililər dağılır və böyük tələfat baş verir.



Tutqun və ya yağışlı hava şəraitində səmada xətt formasında görünən işıq şimşək adlanır. Şimşəyin Yer səthinə düşən forması ildırımdır. İldırım Yer səthində yanğınlara səbəb ola bilər.

Bəzən havanın istiliyi kəskin azalır. Bu zaman havadakı yağış və su damlaları donaraq Yer səthinə düşür. Bu, dolu adlanır. Dolu insanlara, evlərə, nəqliyyat vasitələrinə və təsərrüfata ciddi ziyan vura bilər.



Müzakirə

- Sizcə, təbii fəlakətlərin başvermə səbəbi nədir?

Təbii fəlakətlər zamanı qorunmaq üsullarını bilmək və təhlükəsizlik qaydalarına əməl etmək vacibdir.

Güclü külək və doludan qorunmaq üçün qaydalar:

1. Ağac və ya elektrik xətlərinin altında dayanmayın.
2. Açıq ərazidəsinizsə, dərhal bina və ya evə gedin.
3. Pəncərələrdən və şüşə qapılardan uzaq durun.
4. Valideynlərin və müəllimlərin təhlükəsizliklə bağlı göstərişlərinə əməl edin.

Şimşək və ildırımdan qorunmaq üçün qaydalar:

1. Açıq ərazidə hündür ağacların, metal dirəklərin altında dayanmayın.
2. Çətirdən istifadə etməyin.
3. Suda çimməyin, velosiped sürməyin, yaş paltar və yaş ayaqqabı ilə gəzməyin.
4. Pəncərələri örtün, elektrik cihazlarını söndürün.

Müzakirə

- Güclü külək zamanı ağacların və elektrik xətlərinin altında durmaq nə üçün təhlükəlidir?
- Sizcə, şimşək zamanı evdə duş qəbul etmək, qab-qacaq və paltar yumaq olarmı? Fikrinizi əsaslandırın.

TAPŞIRIQ

1. Dolu yağışdan necə fərqlənir? Müzakirə edin.

A



B



2. Təbii fəlakətə aid sualları cavablandırın.

- Küləyi necə təsvir edə bilərsiniz?
- Küləklər gücünə görə necə fərqlənir?
- Küləkli havada nə etmək lazımdır?

3. Şəkillərə əsasən təhlükəsizlik qaydalarına uyğun öz fikirlərinizi bildirin.

1



3



2



4



Özünüzü yoxlayın

- Küləklər hansı halda dağıntı törədə bilər?
- İldırımın qorunmaq üçün necə davranmaq lazımdır?

DİQQƏTLİ VƏ EHTİYATLI OLAQ

Açar sözlər

- zəhərli maddələr
- hidrodinamik qəzalar

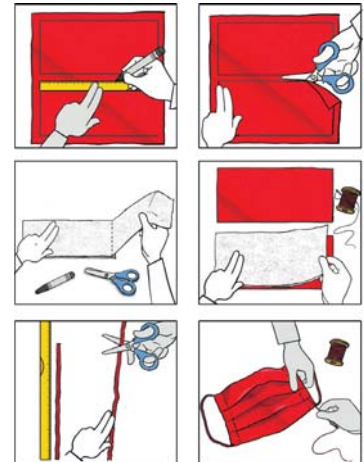


- Ata bunun duman olmadığını deyəndə nəyi nəzərdə tutur?
- Sizcə, şəkindəki mühitdə maska taxmaq vacibdirmi? Nə üçün? Fikrinizi əsaslandırın.

FƏALİYYƏT "TƏMİZ NƏFƏS ALAQ"

Ləvazimat: pambıq parça, bint, qayçı, iynə, sap, rezin, xətkəş və marker.

1. Xətkəş və markerin köməyi ilə parça üzərində uzunluğu 20 sm, eni 9 sm olan iki düzbucaqlı çəkin.
2. Hər iki düzbucaqlını qayçı ilə səliqəli kəsin.
3. Binti də eyni ölçüdə 3 dəfə qatlamaqla kəsin. Bu sizin maskanız üçün filtr rolunu oynayacaq.
4. Kəsdiyiniz hissələri parça, bint və parça ardıcılığı ilə üst-üstə qoyun.
5. 15 sm uzunluğunda iki rezin hazırlayın.



6. Parçadan hazırladığınız modeli uzununa ziqzaq formasında qatlayın və iynə-sap ilə kənarlarını bərkidin. Sonra kəsdiniz rezinləri maskanın kənarlarına tikin.

- Hazırladığınız maskadan hansı məqsədlər üçün istifadə edərdiniz?
- Hazırladığınız maska sizi hansı təhlükələrdən qoruya bilər? Fikrinizi əsaslandırın.

ÖYRƏNMƏ

Canlıların sağlam yaşaması üçün təmiz havanın, suyun, torpağın və Günəş enerjisinin olması vacibdir. Havanın tərkibi müxtəlif qazlardan ibarətdir.

Texnogen qəzalar zamanı havaya buraxılan qazlar, toz hissəcikləri və zəhərli maddələr havanın çirklənməsinə səbəb olur.

Çirklənmiş hava canlılara və ətraf mühitə ciddi zərər vurur.

Müxtəlif səbəblərdən su bəndləri dağıla, su kanalları daşa bilər. Belə hadisələr hidrodinamik qəzalardır. Hidrodinamik qəzalar da ətraf mühitə ciddi ziyan vurur. Bəs bu zaman necə davranmalıyıq?



Müzakirə

- Havaya zəhərli maddələrin yayılması nə üçün canlıların həyatı üçün təhlükəlidir?
- Hidrodinamik qəzalar, yaxud havaya zəhərli maddələrin yayılması zamanı nə üçün elektrik və qaz cihazlarını xətdən ayırırıq?



TAPŞIRIQ

1. Bu uşaqlardan hansının fikrini düzgün hesab edirsiniz? Fikrinizi əsaslandırın.



Düşünürəm ki, bütün texnogen qəza halları zamanı özümüzə bir qədər ərzaq, içməli su, tibb çantası, vacib sənədlər və fənər götürməliyik.

Məncə, yalnız hidrodinamik qəzalar zamanı sənin sadaladıqlarını götürmək vacibdir.



Özünüzü yoxlayın

- Hidrodinamik qəza nə deməkdir? Hidrodinamik qəzaya nələr səbəb ola bilər?
- Havaya zəhərli maddələrin yayılması zamanı nə etməliyik?

TƏHLÜKƏSİZLİK NİŞANLARI

Açar sözlər

- xəbərdarlıq işarəsi
- qadağan nişanı
- minalanmış ərazi



- Şəkildəki uşaqların həyatı üçün hansı təhlükə var?
- Uşaqları sahilə yaxınlaşmağın təhlükəli olmasından necə xəbərdar edərdiniz?

FƏALİYYƏT "DAYANACAQLARARASI GƏZİNTİ"

Ləvazimat: tapşırıq kartları, marşrut vərəqləri, fit.

1. Qruplara bölünün.
2. "Sahil", "İnşaatçılar", "Şəlalə" və "Qələbə" adlı dayanacaqlar müəyyən edin və bir nəzarətçi seçin.
3. Qruplarla dayanacaqlararası gəzintiyə başlayın. Hər dayanacaqda dayanma müddəti 6 dəqiqədir.
4. Dayanacaqdan dayanacağa keçərək oradakı kartlarda yazılan tapşırıqların cavabını marşrut vərəqinə qeyd edin.

"Sahil" dayanacağı

Bir dəstə uşaq dəniz sahilində əylənir. Onlara təhlükəsizliklə bağlı 3 tövsiyə verin.

"İnşaatçılar" dayanacağı

Uşaq meydançası yaxınlığında tikinti işləri gedir. Meydançada oynayan uşaqların əməl etməli olduğu 3 təhlükəsizlik qaydası yazın.

“Şəlalə” dayanacağı

Bir dəstə məktəbli şəlaləyə baxmaq üçün gursulu çayın sahili boyunca gedir. Təhlükəsizlik üçün yolboyu onların etməməli olduğu 3 hərəkəti qeyd edin.

“Qələbə” dayanacağı

Uşaqlar işğaldan azad olunmuş yerləri görməyə gəliblər. Onlara təhlükəsizliklə bağlı 3 məsləhət verin.

- Gəzinti başa çatanda nəticələri müzakirə edin.

ÖYRƏNMƏ

Sağlamlığı qorumağın bir şərti də vaxt keçirdiyimiz hər yerdə diqqətli olmaqdır. Elə ərazilər var ki, orada insanların həyatı üçün təhlükə yarana bilər. Dəniz və çayların sahili, su anbarlarının ətrafı, inşaat işləri aparılan sahələr, müharibə vaxtı döyüşlər gedən ərazilər belə yerlərdir.

İnşaat işləri gedən ərazilərdə oynamaq zədə almağınıza səbəb ola bilər.

Su kanalları və gursulu çayların kənarında gəzərkən sürüşüb suya düşmək təhlükəsi yarana bilər.

İşğaldan azad edilmiş ərazilərdə müharibə zamanı basdırılmış minalara, partlamamış mərmilərə və digər hərbi sursatlara rast gəlmək olar.

Təhlükə olduğunu bildirmək üçün belə yerlərdə xəbərdaredici və qadağanedici nişanlar qoyulur. Bunlar təhlükəsizlik nişanlarıdır. Təhlükəsizlik nişanlarında rənglərin də məlumatverici rolu var. Xəbərdaredici nişanlar sarı, qadağanedici nişanlar isə qırmızı rəngdə



Danger | Təhlükə



tərtib olunur. Xəbərdarlıq nişanı qoyulan yerdə həyat üçün təhlükə olması nəzərə çatdırılır. Qadağan nişanı isə əraziyə girməyin qadağan olunduğunu bildirir.

İşğaldan azad edilmiş ərazilərdə gəzərkən təhlükəsizliyə tam əmin olmaq üçün ətrafa diqqət yetirmək vacibdir. Ətrafda aşağıdakı işarələrdən hər hansı biri qoyulubsa, demək, ərazidə mina təhlükəsi var!

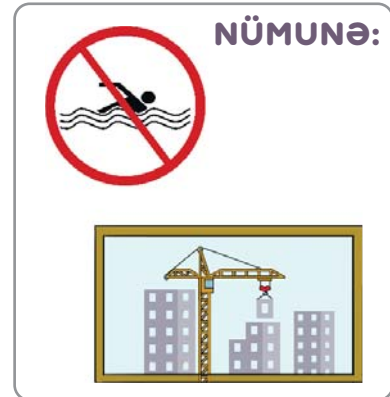


Müzakirə

- İnşaat işləri aparılan ərazilərdə hansı zədələri almaq ehtimalı var?
- Sizcə, nə üçün xəbərdaredici nişanlar sarı, qadağanedici nişanlar qırmızı rəngdə olur? Fikrinizi əsaslandırın.

TAPŞIRIQ

1. Verilən şəkillərdən istifadə edərək nümunəyə uyğun plakat, qadağanedici və xəbərdaredici nişanlar hazırlayın.



- Plakatu və nişanı hazırlayarkən ən çox nəyə diqqət etdiniz? Nə üçün?

Özünü yoxlayın

- Hansı ərazilər həyat üçün təhlükəli ola bilər?
- Qadağanedici və xəbərdaredici nişanlar necə fərqlənir?



Açar sözlər

- dəmiryol
- xəbərdarlıq nişanları
- məlumatverici nişanlar
- platforma

Uşaqlar, baxın,
yaşıl maşın qəza
edə bilər.

Narahat olma,
yol boşdur.

Səbinə düz
deyir.



- Şəkildə nə təsvir olunub?
- Sizcə, Səbinə nə üçün qəza ola biləcəyini düşünür?

FƏALİYYƏT "İŞARƏLƏR KATALOQU"

- İki komandaya bölünün və kataloq hazırlayın.
- 1-ci komanda rəqəmlə işarələnmiş nişanlara uyğun izah hazırlayır.
- 2-ci komanda hərflə işarələnmiş nişanlara uyğun izah hazırlayır.

1



2



3



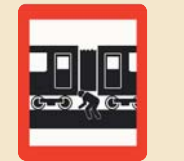
4



5



A



B



C



D



E



- Hazırladığınız kataloq kimlər üçün faydalı ola bilər?
 - Kataloqa daha nələri əlavə etməyi vacib hesab edirsiniz?
- Fikrinizi əsaslandırın.

ÖYRƏNMƏ

Gündəlik həyatımızda müxtəlif nişanlarla qarşılaşırıq. Bu nişanlar bizə müxtəlif vəziyyətlər haqqında məlumat verir. Gəlin bu nişanlardan bir neçəsi ilə tanış olaq.

Məlumatverici-göstərici nişanlar

Bu nişanlar dördbucaq formasında və göy rəngdədir. Məlumatverici nişanlar insanlara yaşayış məntəqələrinin adları və yolun vəziyyəti barədə məlumat verir.



Avtobusun və ya trolleybusun dayanacaq yeri



Piyada keçidi

Qadağan nişanları

Bu nişanlar qırmızı haşiyəli dairə formasındadır. Qadağan nişanları hərəkətlərə müəyyən məhdudiyyətlər qoyur.



Velosipedlə hərəkət qadağandır



Piyadaların hərəkəti qadağandır



Dayanmadan keçmək qadağandır

Xəbərdarlıq nişanları

Bu nişanlar qırmızı haşiyəli üçbucaq formasındadır. Xəbərdarlıq nişanları insanları qarşıdakı vəziyyət barədə xəbərdar edir.



Şlaqbaumlu dəmiryol keçidi



Şlaqbaumsuz dəmiryol keçidi



Birxətli dəmiryol keçidi



Çoxxətli dəmiryol keçidi

Siz heç qatarla səyahət etmişsinizmi? Dəmiryol stansiyalarında və qatarlarda əməl etməli olduğumuz davranış qaydaları var.

Qatar tam dayanmamış vaqonlara yaxınlaşmayın.



Qatarın açıq pəncərəsindən boylanmayın.



Platforma kənarında olan xətti keçməyin.



Qatarda qapıya söykənməyin.



Müzakirə

- Yol nişanları olmasaydı, nə baş verərdi? Fikrinizi əsaslandırın.
- Dəmiryol stansiyasında və qatarda davranış qaydalarını bilmək və onlara əməl etmək nə üçün vacibdir?

TAPŞIRIQ

1. Şəkildə verilən nişan nəyi bildirir? İzah edin.

2. Qadağan nişanlarını müəyyən edin və hər birinin izahını verin.



Özünü yoxlayın

- Xəbərdarlıq və məlumatverici-göstərici nişanları bir-birindən hansı xüsusiyyətlərinə görə fərqlənir?
- Dəmiryol stansiyasında hansı hərəkətlər həyatımız üçün təhlükə yarada bilər?
- Qatarda hansı davranış qaydalarına əməl etməliyik?

ÜMUMİLƏŞDİRİCİ TAPŞIRIQLAR

1. Mətni oxuyun və sualları cavablandırın.

Siz çəmənliyin ortasındasınız. Birdən hava dəyişir və şimşək çaxmağa başlayır. Yaxınlıqda bina və ya maşın yoxdur. Bu vəziyyətdə hansı təhlükəsizlik qaydalarına əməl etməlisiniz?

2. Siz işğaldan azad olunmuş ərazidəsiniz.
Yolda bir işarə görürsünüz.

- a) Bu işarənin mənası nədir?
- b) Bu işarəni gördüyünüz zaman nə etməlisiniz?



3. Verilmiş nişanların oxşar və fərqli cəhətlərini sadalayın.



4. Məktəbdə "Mülki Müdafiə Günü" ilə bağlı keçirilən müsabiqənin final mərhələsində Leyla ilə Azər yarışır. Yarışın təlimatına əsasən onlar havaya zəhərli maddələrin yayılması və hidrodinamik qəzalar zamanı özləri ilə götürməli olduqları əşyaları çantaya yığmalıdırlar. Uşaqlardan hansı lazımı əşyaları çantaya düzgün yığıb? Fikrinizi əsaslandırın.



LÜĞƏT

Fosil – əvvəllər yaşamış bəzi bitki və heyvanların qalıqlarıdır.



Günəş saati – dairədən və onun ortasına bərkidilmiş çubuqdan ibarətdir. Çubuğun kölgəsinə əsasən saati müəyyən etmək mümkündür.



Hidrodinamik qəza – su bəndlərinin dağılması və su kanallarının daşması nəticəsində baş verən qəzadır.

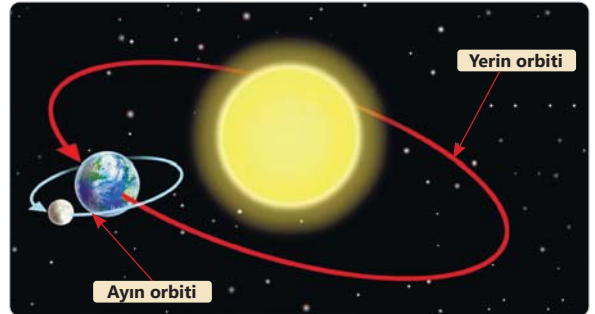
İldırım – şimşəyin Yer səthinə düşən formasıdır.

Kariyes – dişlərdə qara ləkə əmələ gətirən diş xəstəliyidir.



Qıcıqlanma – canlıların ətrafdakı dəyişikliklərə hərəkət və ya davranışlarla cavab verməsidir.

Orbit – planetlərin Günəş ətrafında, peyklərin planetlər ətrafında qət etdiyi yoldur.



Peyk – səma cismidir. Ay Yerin peykidir.



Termometr – əşyaların, canlıların, havanın və suyun temperaturunu müəyyən edən cihazdır.

BURAXILIŞ MƏLUMATI

*Ümumi təhsil müəssisələrinin 3-cü sinifləri üçün
Həyat bilgisi fənni üzrə
dərslük*

Tərtibçi heyət:

Müəlliflər	Elşad Yunusov Gülər Mehdiyeva Elmina Kazımlı Yalçın İslamzadə Elmar İmanov Fəmil Ələkbərov İlahə Tağıyeva
Koordinator	Əli Ağacanlı
Redaktor	Əsgər Quliyev, Aida Quliyeva
Bədii redaktor	Eldəniz Xocayev
Texniki redaktor	Zeynal İsayev
Dizayner	Eldəniz Xocayev
Rəssam	Elmir Məmmədov
Korrektor	Aqşin Məsimov
Məsləhətçi	Rasim Abdurazaqov

© Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyinin qrif nömrəsi: 2025-009

Müəlliflik hüquqları qorunur. Xüsusi icazə olmadan bu nəşri
və yaxud onun hər hansı hissəsini yenidən çap etdirmək, surətini çıxarmaq,
elektron informasiya vasitələri ilə yaymaq qanuna ziddir.

ISBN 978-9952-550-11-5

Hesab-nəşriyyat həcmi: 12,6. Fiziki çap vərəqi: 14.
Səhifə sayı: 112. Kəsimdən sonra: 220 × 275. Kağız formatı: 57 × 90 ¹/₈.
Şriftin adı və ölçüsü: Segoe UI, 16 pt. Ofset kağızı. Ofset çapı.
Sifariş ___. Tiraj:136500. Pulsuz. Bakı – 2025.

Əlyazmanın yığma verildiyi və çapa imzalandığı tarix:

Çap məhsulunu hazırlayan:

Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutu (Bakı ş. A.Cəlilov küç., 86).

Pulsuz



Əziz məktəbli !

Bu dərslik sizə Azərbaycan dövləti tərəfindən bir dərs ilində istifadə üçün verilir. O, dərs ili müddətində nəzərdə tutulmuş bilikləri qazanmaq üçün sizə etibarlı dost və yardımçı olacaq.

İnanırıq ki, siz də bu dərsliyə məhəbbətlə yanaşacaq, onu zədələnmələrdən qoruyacaq, təmiz və səliqəli saxlayacaqsınız ki, növbəti dərs ilində digər məktəbli yoldaşınız ondan sizin kimi rahat istifadə edə bilsin.

Sizə təhsildə uğurlar arzulayırıq!

